

Josep Martines (coord.)
Josep M. Escolano
Jaume Fornés
Glòria Gómez
Josep Martines
Vicent Martines
Caterina Martínez
Sandra Montserrat
Carles Segura
Marisa Tomàs



**PARAULES
I LLETRES-1**
Valencià: llengua i literatura
1r batxillerat





Coordinador de l'edició: Josep Martines

Disseny coberta: Equip Marfil

Disseny gràfic i maquetació: Equip Marfil

© Editorial Marfil, S.A.

© Josep Martines (coord.)

Josep M. Escolano
Jaume Fornés
Glòria Gómez
Josep Martines
Vicent Martines
Caterina Martínez
Sandra Montserrat
Carles Segura
Marisa Tomàs

ISBN: 978-84-268-1541-5

Dipòsit Legal: A 160-2013

Fotomecànica, fotocomposició, impressió i enquadernació:
Artes Gráficas Alcoy, S.A.U. • Sant Eloi, 17 • 03804 ALCOI

Edita:

Editorial Marfil, SA

C/ Sant Eloi, 17

Tel.: 96 552 33 11 • Fax: 96 552 34 96

www.editorialmarfil.com

03804 ALCOI

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra sols es pot realitzar amb l'autorització dels seus titulars, llevat de les excepcions previstes per la llei. Si necessita fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra s'ha d'adreçar a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos. www.cedro.org).

Paper

Producte
Ecològic


FOTOCOPIAR LLIBRES
NO ES LEGAL

INTRODUCCIÓ

Has acabat l'ensenyament secundari obligatori i has decidit fer batxillerat, segurament perquè penses fer estudis superiors, bé universitaris bé els professionals d'un cicle formatiu. En tots dos casos, el llibre que ara tens a les mans està pensat per ajudar-te en la teua formació, actual i futura, independentment del tipus de batxillerat que curses. *Paraules i lletres-1*, per a 1r de batxillerat, forma part del conjunt de materials curriculars per als batxillerats en l'àrea de valencià, juntament amb el llibre per a 2n, *Paraules i lletres-2*.

Reflexionar sobre el **llenguatge**, desenvolupar la teua **competència comunicativa** i descobrir la nostra **literatura** són els tres grans objectius de *Paraules i lletres-1*.

Aquests materials et convidaran a analitzar què és això del llenguatge, quin paper fa en la construcció de l'ésser humà, què és això de les llengües i quina funció els correspon en la vertebració de les societats. T'iniciarem en els secrets que governen el fet, quotidià i extraordinari, de la comunicació oral i escrita. Descobriràs la diversitat lingüística i cultural com a característica indèstria de la mateixa naturalesa humana; descobriràs que la diversitat lingüística és un fet, real, saludable i universal, a casa nostra, a Europa i al món sencer. Et mostrarem com actuen la variació i el canvi en la configuració constant de la llengua al llarg del temps, de l'espai i dels diversos estrats socials i les diverses funcions comunicatives. Assistiràs al procés que segueix la codificació de les llengües i com poden arribar aquestes a ser instruments de comunicació i de cohesió social. Finalment, t'acostaràs a la nostra realitat sociolingüística: al passat i al present de l'ús social de la llengua.

Aquests temes no deuen ser-te massa estranys. Ara ha arribat el moment de tractar-los amb una certa profunditat i segons una **metodologia** que vol convidar-te a la **recerca**, a la investigació, a l'**anàlisi** reflexiva i crítica. És per això que *Paraules i lletres-1* et planteja l'exposició teòrica d'una manera **activa**: sovint seràs tu qui elaborarà els continguts a partir de les activitats, de les interrogacions que et plantejaran aquests materials. Sovint també hauràs de fer petites tasques d'introducció a la **recerca**: hauràs de consultar bibliografia específica, enciclopèdies, diccionaris i l'oceà d'Internet; hauràs de donar forma a les teues pròpies opinions bé per escrit bé oralment; hauràs de discutir-les i de defensar-les davant els companys i les companyes, i, finalment, hauràs d'arribar a conclusions sotmeses a crítica.

Tot açò ocupa habitualment el primer i segon bloc de cada unitat de *Paraules i lletres-1*; concretament, l'apartat CONTACTE (i) i, sobretot, l'apartat COMPRENSIÓ I EXPRESSIÓ (ii). Com veuràs, el CONTACTE (i) pretén acostar la temàtica de cada unitat als teus **coneixements previs**, als teus interessos, a qüestions d'actualitat...; no es tracta sols de començar cada unitat "amb bon peu": el CONTACTE (i) parteix de la idea que només aprenem, només fem veritablement nostre allò que de debò ens interessa, allò que ens resulta significatiu i que connecta amb nosaltres, amb les nostres opinions, al capdavall, amb la nostra **experiència**. Vet ací un principi rector d'aquest llibre: no hi ha aprenentatge durador i creatiu sense experiència.

L'altre gran punt d'atenció de *Paraules i lletres-1*, vinculat estretament amb l'objectiu de millorar la teua competència comunicativa, és el **treball dels textos**, que impregna tot el llibre i, d'una manera especial l'apartat de COMPRENSIÓ I EXPRESSIÓ (ii) i, més avant, el de LITERATURA (iii). Llegir i escriure són habilitats importants en la vida quotidiana de bona part dels ciutadans i de les ciutadanes d'aquesta societat. La lletra escrita ha pres actualment un valor que potser no havia tingut mai; emmirallats pels mitjans audiovisuals, arribem a oblidar que al darrere hi ha la paraula, i, molt sovint, la paraula escrita, com a mitjà bàsic, com a fonament. Una cançó de moda, un telenotícies, una telesèrie, un anunci o una pel·lícula són impossibles sense l'elaboració de discursos vinculats a la lletra escrita.

Ser un bon comunicador implica, entre altres moltes condicions que *Paraules i lletres-1* vol mostrar-te, ser un bon productor o productora de textos (orals i escrits). Construir un text és una destresa certament complexa, però ben assolible amb un treball metòdic, pausat i reflexiu. No podem perdre de vista que un estudiant és un gran elaborador i un gran devorador de textos de mena diversa. La paraula ha de ser per a ell o per a ella el mitjà fonamental per a l'adquisició, l'emmagatzematge i l'expressió del coneixement. I més encara: ha d'arribar a ser un instrument per a entendre críticament la societat i a si mateix.



L'apartat de **COMPRENSIÓ I EXPRESSIÓ (II)** de cada unitat de *Paraules i lletres-1* va adreçat a mostrar com s'estructura el **text** com a unitat comunicativa bàsica i a practicar l'**anàlisi del text** com a introducció a la lectura crítica. No hem d'oblidar, a més, que hi ha una motivació utilitària molt concreta que demana insistir sobre aquest vessant de la teua formació: molts de vosaltres haureu de superar una **prova** que us permetrà accedir als **estudis universitaris**; com ja saps, aqueixa prova dóna molta importància al comentari de text. Com veuràs, la pràctica d'anàlisi de textos que es planteja en **COMPRENSIÓ I EXPRESSIÓ (II)** no sols s'ajusta al model de la Prova d'Accés a la Universitat (PAU), a la qual hauràs de fer front l'any que ve, sinó que té com a objectiu que millores la teua competència com a lector i com a productor de textos: dir el tema d'un text, aïllar-ne les parts, resumir-lo, advertir-hi els recursos comunicatius i les marques textuais bàsiques (registre, modalització, etc.) i, finalment, expressar un judici crític i propi sobre el contingut del text són els punts d'atenció de la PAU i constitueixen habilitats fonamentals per a tot futur universitari. L'apartat de **COMPRENSIÓ I EXPRESSIÓ (II)** de *Paraules i lletres-1* comença la teua preparació per a tenir èxit en aquella prova que ara com ara, potser, veus encara una mica llunyana.

Uns textos que mereixen una atenció especial són els **literaris**. La **literatura** també és comunicació: per una banda, **comunica** una manera de veure el món, individual i col·lectiva, i, per una altra banda, és també un **text**, un missatge, amb totes les característiques que aquest presenta. Per això, el tercer bloc de cada unitat (**LITERATURA**) està dedicat al discurs literari d'un període llarg i fonamental de la història de la nostra cultura: des dels primers textos literaris (cap al s. XIII) fins al s. XIX. Aquesta presentació cronològica permet situar els fets literaris en el context històric i social en què s'han produït, sense oblidar l'evolució de cada gènere al llarg del segle passat. Els continguts d'història de la literatura es tracten de dues maneres: d'una banda, s'ofereix de manera explícita, sintètica i clara la informació essencial sobre els autors, les obres i, cosa fonamental, el **context cultural, polític i sociolingüístic** en què se situen; de l'altra banda, com hem avançat adés, *Paraules i lletres-1* et convida a recercar més informació sobre els aspectes més interessants de cada etapa i de cada gran escriptor: són freqüents les activitats que pretenen estimular-te a traure les teues pròpies conclusions sobre el contingut d'un text, sobre les causes o les conseqüències d'un fet històric, sobre les relacions d'un determinat període literari amb la ideologia o amb l'art de cada etapa de la història... Arribar a tenir informació sobre la nostra literatura i valorar-la adequadament és fonamental per a aprendre a **estimar la llengua, els escriptors i el país** que l'han produïda: per a descobrir-nos a nosaltres mateixos. A més, són constants les activitats que et demanen que faces d'aprenent d'escriptor: que produïsqués textos literaris (poemes, relats...). Com que es tracta, majoritàriament, de textos antics, en general, treballaràs sobre versions més pròximes i assequibles des d'una perspectiva lingüística.

L'apartat de **LES PERSONES I LES LENGÜES (IV)** se centra en l'estudi de **la llengua com a fet social**: la diversitat lingüística, la construcció de la norma lingüística i de l'estàndard, la variació... són atesos ací amb una metodologia centrada en la **informació** i en la **reflexió**. Posarem una atenció especial sobre el **procés històric de la llengua**: això és fonamental per a poder entendre la realitat actual i per a poder planificar un futur millor.

Cada unitat inclou també un cinqué apartat dedicat a l'estudi dels diversos components de la gramàtica (la pronúncia, la morfologia, la sintaxi, el lèxic, la semàntica i la fraseologia): l'apartat **PARAULES (V)**. En aquest apartat, revisem qüestions de la normativa lingüística que ja deuen ser-te més o menys familiars i altres aspectes de la descripció de la gramàtica que poden ser útils per a fer servir i per a entendre com funciona la llengua, aquest instrument precís i creatiu. **PARAULES (V)** fa molta atenció a la **pronúncia**: és molt important que aconseguisques un bon model fonètic. **PARAULES (V)** pretén, a més, que adquirisques **criteris de correcció**: que sàpigues què és i què no és correcte i que ho sàpigues d'una manera reflexiva i fonamentada. Veuràs també que la **gramàtica, el lèxic i la fraseologia** tenen ací un espai important: sobretot, tots aquells aspectes que tenen a veure en el coneixement (una volta més) reflexiu del funcionament d'aquests components tan importants de la llengua.

Cada unitat es clou amb un apartat de **COMPROVACIÓ (VI)**: són activitats autoavaluadores; fent-les podràs valorar el teu procés d'aprenentatge.

En el **CD** que acompanya el llibre trobaràs textos que et seran útils per a practicar la comprensió i l'expressió oral, un vessant que és present en tot *Paraules i lletres-1*. Hi ha a la teua disposició i a la dels teus professors, material d'aprofundiment en la gramàtica, la fonètica i el lèxic en forma de **quaderns**.

Cal que veges en *Paraules i lletres-1* un instrument per a avançar cap als estudis superiors i per a encomanar-te el plaer, fins i tot, el desfici per interrogar-se, per dubtar, per recercar, per reflexionar. Ací trobaràs pàgines purament expositives i moltes d'altres que t'inciten a dir-hi la teua, a elaborar tu mateix o tu mateixa una resposta o, almenys, a buscar-la en les opinions dels altres, en els llibres o en el món.

Paraules i lletres-1 pretén de servir-vos en un curs molt important en la vostra vida d'estudiants, un curs dens en assignatures i, potser, escàs en temps. Per això podeu fer-lo servir com a llibre per a estudiar i, alhora, com a llibre per a investigar. És clar, amb l'ajut del professorat, convé mesurar els esforços i triar aquelles propostes de *Paraules i lletres-1* que us puguen anar més bé, segons les vostres necessitats i les vostres possibilitats de temps i de funcionament de la classe.



ÍNDIX DE CONTINGUTS
Valencià: llengua i literatura
1r batxillerat

TAULA DE CONTINGUTS

	CONTACTE	COMPRENSIÓ I EXPRESSIÓ
UNITAT 1	<p>ENS ENTENEM?</p> <p>Pàg. 10</p>	<p>JO COMUNIQUE. TU COMUNIQUES. NOSALTRES, TAMBÉ</p> <p>LA COMUNICACIÓ I L'ÉSSER HUMÀ</p> <p>2.1 L'ésser humà: ésser comunicador i coneixedor. El llenguatge i les funcions comunicatives</p> <p>2.2 La llengua: vehicle de comunicació</p> <p>2.2.1 La llengua: instrument comunicatiu</p> <p>2.2.2 La llengua sistema de signes</p> <p>2.3 «Fer i desfer: la faena del matalafer»: les màximes conversacionals i les implicatures</p>
UNITAT 2	<p>TEXTOS DIVERSOS</p> <p>Pàg. 58</p>	<p>TEXT O NO TEXT?</p> <p>EL TEXT: UNITAT SIGNIFICATIVA</p> <p>2.1 El text i la comunicació</p> <p>2.2 Oralitat i escriptura</p> <p>2.3 Tipus de textos i de discursos</p> <p>2.4 Els textos i els discursos comunicatius</p>
UNITAT 3	<p>LLENGUA I DIALECTES</p> <p>Pàg. 106</p>	<p>HUMOR, ENGINY I MANERES DE DIR</p> <p>LA LLENGUA: UN ORGANISME EN ADAPTACIÓ CONSTANT (I)</p> <p>2.1 Comunicació i adequació</p> <p>2.2 Les manifestacions de la variació lingüística</p> <p>2.2.1 Les varietats geogràfiques o diatòpiques</p> <p>2.2.2 Les varietats històriques o diacròniques</p> <p>2.2.3 Les varietats socials o diastràtiques</p> <p>2.2.4 La varietat individual o idiolecte</p> <p>2.2.5 La varietat estàndard</p>
UNITAT 4	<p>MANERES DE DIR</p> <p>Pàg. 158</p>	<p>I TU, COM HO DIUS?</p> <p>LA LLENGUA: UN ORGANISME EN ADAPTACIÓ CONSTANT (i II)</p> <p>2.1 Les manifestacions de la variació lingüística segons les funcions</p> <p>2.1.1 Els registres o varietats diafàsiques</p> <p>2.1.2 L'estàndard i els registres</p> <p>2.2 Variació lingüística i pràctica de l'adequació</p>

**ARS AMANDI: LA LÍRICA AMOROSA MEDIEVAL**

- 3.1 Cortejar, galantejar, festejar, rondar, enamorar...
- 3.2 L'època: fets i gent de la baixa Edat Mitjana
 - 3.2.1 L'època
- 3.3 L'amor cortès: un ritual galant
 - 3.3.1 Característiques generals
 - 3.3.2 Textos
- 3.4 Ausiàs Marc, poeta de l'amor i de la mort
 - 3.4.1 L'època
 - 3.4.2 L'escriptor
 - 3.4.3 Característiques generals
- 3.5 Joan Roís de Corella, modern escriptor medieval
 - 3.5.1 L'època i l'escriptor
 - 3.5.2 Característiques generals
 - 3.5.3 Textos

EL SISÉ SENTIT

- 4.1 La llengua i la visió objectiva de les coses
- 4.2 El llenguatge: mitjà per a comprendre el món
- 4.3 La llengua: un magatzem
 - 4.3.1 Conèixer o reconèixer?
 - 4.3.2 Les paraules, l'enciclopèdia i les metàfores

INTRODUCCIÓ.**LA LINGÜÍSTICA: UNA PRESENTACIÓ**

- FONÈTICA**
- 5.1 Pronúncia: els sons vocàlics
- MORFOLOGIA**
- 5.2 Formar paraules noves
- SINTAXI**
- 5.3 L'estructura sintàctica: les paraules i els sintagmes
- 5.4 L'estructura del sintagma
- 5.5 Les categories gramaticals i les categories sintàctiques
- LÈXIC, SEMÀNTICA I FRASEOLOGIA**
- 5.6 Les malalties

LA CREU, L'ESPASA I ELS CAVALLERS LITERARIS

- 3.1 L'època
- 3.2 Els llibres i els cavallers
 - 3.2.1 Origen i característiques generals de la narrativa de cavallers
 - 3.2.2 *Tirant lo Blanch*: «El mejor libro del mundo»
 - 3.2.3 Textos
- 3.3 Cròniques i cavallers
 - 3.3.1 Característiques generals
 - 3.3.2 Textos

UNA MÉS ENTRE LES LLENGÜES DEL MÓN (I)

- 4.1 Babel: unitat i diversitat
- 4.2 Un món de llengües

FONÈTICA

- 5.1 La síl·laba: tipus, accent, diftongs, dièresi, hiat
- MORFOLOGIA**
- 5.2 El gènere i el nombre
- SINTAXI**
- 5.3 Formar oracions
- LÈXIC, SEMÀNTICA I FRASEOLOGIA**
- 5.4 Criteris de depuració lèxica
- 5.5 Sinonímia i antonímia

LA FORÇA DE LA PARAULA (RELIGIÓ I ESCÈPTICISME EN LA LITERATURA DELS SEGLES XIII I XIV)

- 3.1 Ramon Llull i la predicació
 - 3.1.1 L'època: la paraula és poder
 - 3.1.2 L'escriptor: qui era Ramon Llull?
 - 3.1.3 Característiques generals de l'obra lul·liana
 - 3.1.4 Textos
- 3.2 Paraula escrita i paraula dita: Francesc Eiximenis i Sant Vicent Ferrer
 - 3.2.1 L'època
 - 3.2.2 Els escriptors
 - 3.2.3 Textos
- 3.3 L'altra cara de la crisi: Bernat Metge
 - 3.3.1 L'escriptor: Bernat Metge
 - 3.3.2 Textos

UNA MÉS ENTRE LES LLENGÜES DEL MÓN (II)

- 4.1 Les llengües romàniques
 - 4.1.1 El llatí, llengua indoeuropea
 - 4.1.2 Les varietats del llatí: les llengües romàniques
 - 4.1.3 Relacions de parentiu dins la família romànica

FONÈTICA

- 5.1 Pronúncia. Grafies de les consonants oclusives [p], [t], [k] en posició final. Les grafies per a la [v] i la [b]
- MORFOLOGIA**
- 5.2 Els especificadors del nom
- SINTAXI**
- 5.3 El sintagma nominal
- LÈXIC, SEMÀNTICA I FRASEOLOGIA**
- 5.4 Barbarismes. Camp semàntic dels aliments
- 5.5 Fraseologia sobre els aliments

LA CULTURA DEL BENESTAR: LA LITERATURA URBANA MEDIEVAL

- 3.1 L'època
 - 3.1.1 El ressorgiment de la vida urbana i del comerç
 - 3.1.2 Organització del municipi: el Consell, les confraries i els gremis
 - 3.1.3 La ciutat medieval cristiana: València en el s. xv
- 3.2 Característiques generals de la literatura urbana medieval
- 3.3 Literatura de saló i de certamen
 - 3.3.1 Característiques generals
 - 3.3.2 La tertúlia de les capes urbanes benestants. La poesia satírica
- 3.4 *L'Espill*: sàtira de la societat urbana
 - 3.4.1 L'escriptor i l'obra
 - 3.4.2 Textos
- 3.5 *Vita Christi*: una mirada de dona per a uns ulls femenins
 - 3.5.1 Característiques generals
 - 3.5.2 Textos

CONSTRUCCIÓ I DECLIVI DE LA LLENGUA (I)

- 4.1 Les llengües i l'organització de les societats: la paraula i el poder
 - 4.1.1 Les llengües, més que instruments de comunicació
 - 4.1.2 La construcció de les llengües i de les societats: una ullada cap a Europa

FONÈTICA

- 5.1 Pronúncia. Les consonants nasals i les vibrants o ròtiques
- MORFOLOGIA**
- 5.2 Els demostratius i els possessius
- SINTAXI**
- 5.3 El subjecte
- LÈXIC, SEMÀNTICA I FRASEOLOGIA**
- 5.4 Lèxic dels viatges i del carrer
- 5.5 Els mots jòquer
- 5.6 *Trànsit, tràfic i tràfec*
- 5.7 Fraseologia dels viatges

TAULA DE CONTINGUTS

UNITAT 5

ETS COHERENT?

Pàg. 196

CONTACTE

ORGANITZACIÓ I CONTINGUT

COMPRENSIÓ I EXPRESSIÓ

EL SENTIT DEL TEXT O TEXTOS AMB SENTIT?

- 2.1 La coherència
- 2.2 El tema
- 2.3 Selecció de la informació
- 2.4 El paràgraf
- 2.5 El contingut argumental i el resum
- 2.6 El resum

UNITAT 6

COHESIÓ TEXTUAL: CONSTRUCCIÓ ORDENADA

Pàg. 240

SARGIR ELS TEXTOS

LA CONSTRUCCIÓ DEL DISCURS: UNIR, ENLLAÇAR, CONNECTAR, REPRENDRÉ, CONDENSAR

- 2.1 La cohesió textual
- 2.2 La dixi i l'anàfora
 - 2.2.1 Mecanismes de cohesió gramatical (mecanismes de referència)
 - 2.2.2 Mecanismes de cohesió lèxica (també coneguts amb el nom d'anàfora semàntica)
- 2.3 La connexió
- 2.4 La modalització i la impersonalització
- 2.5 Procediments de condensació i d'ampliació d'informació

UNITAT 7

COMUNICA COMUNICANT

Pàg. 278

QUI XARRA JA NO ERRA!

«CALAIX DE SASTRE»: REVISIÓ GENERAL DE LA COMUNICACIÓ I L'EXPRESSIÓ

- 2.1 Éssers comunicadors
- 2.2 Oralitat i escriptura
- 2.3 Repertori d'opcions, repertori de manifestacions
- 2.4 «Això depén»: els registres
- 2.5 «És significatiu això que diu»: la coherència
- 2.6 «Sargir textos»: la cohesió

**LA PERVIVÈNCIA DE LA TRADICIÓ:
LA LITERATURA DE L'EDAT MODERNA
(SEGLES XVI, XVII I XVIII)**

- 3.1 L'època
- 3.2 El Renaixement
 - 3.2.1 L'època: les transformacions socials, polítiques i culturals a l'Europa renaixentista i a la Corona d'Aragó
 - 3.2.2 Característiques generals del Renaixement i de l'Humanisme
 - 3.2.3 La literatura cortesana del XVI: diglòssica, populista i satírica
 - 3.2.4 Textos: *Cancionero llamado Flor de enamorados*
- 3.3 El Barroc, l'artifici de la desil·lusió
 - 3.3.1 L'època
 - 3.3.2 Característiques generals
 - 3.3.3 Els escriptors: Francesc Vicenç Garcia (el Rector de Vallfogona) i Francesc Mulet
- 3.4 El segle XVIII: segle de llums... i d'ombres
 - 3.4.1 L'època: la Guerra de Successió (*Quan el mal ve d'Almansa*)
 - 3.4.2 La Il·lustració i el Neoclassicisme
- 3.5 La literatura tradicional
 - 3.5.1 La cançó popular: tradició oral de les vivències de la col·lectivitat
 - 3.5.2 Textos
 - 3.5.3 El teatre de tradició medieval: l'exhibició ritual d'una societat
 - 3.5.4 El *Misteri d'Elx*: pervivència d'un drama religiós medieval espectacular
 - 3.5.5 Textos

**CONSTRUCCIÓ I DECLIVI DE
LA LLENGUA (II)**

- 4.1 Naixement i construcció de la nostra llengua
 - 4.1.1 El naixement i l'expansió
 - 4.1.2 Les bases en la construcció del model de llengua referencial

FONÈTICA

- 5.1 Pronúncia. Les consonants alveolars fricatives [s] i [z] i africades [ts] i [dʒ]

MORFOLOGIA

- 5.2 Les preposicions
- 5.3 Algunes preposicions

SINTAXI

- 5.4 El sintagma preposicional
- 5.5 El complement directe
- 5.6 El complement indirecte
- 5.7 Combinació de pronoms febles de CD i de CI

LÈXIC, SEMÀNTICA I FRASEOLOGIA

- 5.8 Les onomatopeies

EL ROMANTICISME

- 3.1 L'època
- 3.2 Característiques generals
- 3.3 La Renaixença
- 3.4 La Renaixença a Catalunya, València i les Illes Balears
- 3.5 Textos i autors
- 3.6 Romanticisme, tradició oral i literatura oral
- 3.7 Els Jocs Florals

**CONSTRUCCIÓ I DECLIVI DE LA
LLENGUA (I III)**

- 4.1 Un procés interromput: l'arrancada del conflicte lingüístic
 - 4.1.1 Segle XV: una llengua normal
 - 4.1.2 El camí cap a la minorització lingüística

FONÈTICA

- 5.1 Pronúncia. Les consonants alveolars laterals o líquides [l], [lː] i [ʎ]

MORFOLOGIA

- 5.2 Morfologia verbal: les conjugacions regulars
- 5.3 Morfologia verbal: l'anàlisi morfològica dels verbs

SINTAXI

- 5.4 L'adverbi o el sintagma adverbial
- 5.5 El complement de règim verbal
- 5.6 El complement circumstancial (o adjunt verbal)
- 5.7 El complement predicatiu
- 5.8 Pronoms febles adverbials

LÈXIC, SEMÀNTICA I FRASEOLOGIA

- 5.9 La imatge personal

**UN MÓN EN TRANSFORMACIÓ: LA LITERATURA
DEL REALISME I DEL NATURALISME**

- 3.1 L'època
- 3.2 La novel·la moderna, el camí cap al Realisme
- 3.3 El Realisme-Naturalisme
 - 3.3.1 L'escriptor: Narcís Oller
 - 3.3.2 Textos
- 3.4 El teatre: el camí cap al Realisme
 - 3.4.1 L'escriptor: Àngel Guimerà
 - 3.4.2 Textos
 - 3.4.3 La situació del teatre en la literatura valenciana: el sàinet
 - 3.4.4 L'escriptor: Eduard Escalante
 - 3.4.5 Textos

**PRESENT I FUTUR DE LA LLENGUA:
LA PLANIFICACIÓ LINGÜÍSTICA**

- 4.1 Present i futur: diversitat o homogeneïtzació?
- 4.2 Les llengües en contacte
 - 4.2.1 El veïnatge de llengües com a fet universal
 - 4.2.2 La minorització lingüística
- 4.3 La planificació lingüística
 - 4.3.1 Instruments lingüístics: la lingüística aplicada
 - 4.3.2 Instruments legals: els drets lingüístics
 - 4.3.3 Instruments socials i culturals: la dinamització lingüística
 - 4.3.4 La llengua i les tecnologies de la informació i la comunicació

FONÈTICA

- 5.1 Pronúncia. Les consonants fricatives [ʃ], [ʒ] i africades [tʃ] i [dʒ]

MORFOLOGIA

- 5.2 Morfologia verbal: infinitius, gerundis i participis
- 5.3 Morfologia verbal: present d'indicatiu i de subjuntiu
- 5.4 Morfologia verbal: imperfet d'indicatiu i de subjuntiu
- 5.5 Morfologia verbal: futur i condicional
- 5.6 Morfologia verbal: passat simple i passat perifràstic
- 5.7 Morfologia verbal: temps compostos de perfet
- 5.8 Morfologia verbal: imperatiu

SINTAXI

- 5.9 El sintagma adjectival
- 5.10 Oracions impersonals
- 5.11 Oracions passives

LÈXIC, SEMÀNTICA I FRASEOLOGIA

- 5.12 La música

JO COMUNIQUE. TU COMUNIQUES. NOSALTRES, TAMBÉ

1. Parlar i escoltar eficaçment és ben important en la vida de qualsevol persona. El test següent pot ser-te útil per a reflexionar sobre els teus hàbits comunicatius; pot ser una bona oportunitat per a millorar-los.

AUTOAVALUACIÓ DE L'EFICÀCIA EN LA COMUNICACIÓ

Posa una creu («X») en la columna que corresponga.

HÀBITS COMUNICATIUS	QUASI SEMPRE	SOVINT	ALGUNA VOLTA	QUASI MAI
1. ¿Sempre aprens coses de les persones que coneixes encara que siga una cosa insignificant?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
2. ¿Tens en compte les reaccions que provoquen les teues paraules en l'interlocutor/-a i, durant la conversa, i adaptes el discurs a aqueixes reaccions?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
3. Quan parles, acabes les frases?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
4. ¿Creus que normalment et fas entendre per l'altra persona?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
5. ¿Dius més coses de les realment necessàries perquè t'entenguen?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
6. ¿Escoltes l'opinió de l'altra persona encara que siga diferent de la teua?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
7. ¿Et fixes en l'aspecte físic de la persona que et parla?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
8. ¿Et mantens a una distància física adequada de l'altra persona?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
9. Et mous mentre parles?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
10. ¿Et plantejes com pot reaccionar l'altra persona davant del que li has de dir?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
11. Fas servir la gesticulació en la comunicació oral?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
12. Interromps l'altra persona quan parla?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
13. Mires la persona que et parla?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
14. ¿Repeteixes certs mots o expressions del tipus «O siga», «Vull dir», «M'entens què vull dir?», «Eh?»...?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
15. Respectes el torn de paraula?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>



HÀBITS COMUNICATIUS

16. ¿Saps quines paraules i quines frases et fan alterar més fàcilment?
17. Simules que escoltes encara que no ho fas?
18. Tractes d'expressar-te amb claredat?
19. ¿Tractes de donar la informació justa i necessària perquè t'entenguen?
20. ¿Fas servir les paraules i les expressions adequades a la situació de comunicació (grau de formalitat, familiaritat amb l'interlocutor/-a, tema de què parleu...)?

QIASI
SEMPRE

SOVINT

ALGUNA
VOLTAQIASI
MAI

Encercla el número que represente la freqüència que has marcat en cada pregunta de l'autoavaluació.

Puntuació

PREGUNTA	QIASI SEMPRE	SOVINT	ALGUNA VOLTA	QIASI MAI
1	4	3	2	1
2	4	3	2	1
3	4	3	2	1
4	4	3	2	1
5	1	2	3	4
6	4	3	2	1
7	4	3	2	1
8	4	3	2	1
9	1	2	3	4
10	4	3	2	1
11	1	2	3	4
12	1	2	3	4
13	4	3	2	1
14	1	2	3	4
15	4	3	2	1
16	4	3	2	1
17	1	2	3	4
18	4	3	2	1
19	4	3	2	1
20	4	3	2	1

Suma el nombre de punts de cada columna.

QIASI
SEMPRE

SOVINT

ALGUNA
VOLTAQIASI
MAI

Puntuació:

55-59	Regular
60-68	Bé
69-74	Molt bé
75-80	Excel·lent

Revisa les teues respostes. En quines preguntes has obtingut una puntuació més baixa? Aquestes respostes corresponen a hàbits comunicatius que probablement convé que modifiques.

2. A partir de la informació que has obtingut en l'enquesta i de la teua pròpia experiència, fes una descripció detallada del comunicador o comunicadora eficaç ideal en un escrit de 150 paraules.

LA COMUNICACIÓ I L'ÉSSER HUMÀ

2.1 L'ÉSSER HUMÀ: ÉSSER COMUNICADOR I CONEIXEDOR. EL LLENGUATGE I LES FUNCIONS COMUNICATIVES

Som éssers socials: la nostra supervivència dins la Natura depèn directament de la integració en el grup.

Sembla que hi ha acord a considerar que els humans naixem **capacitats genètica-ment** per a comunicar-nos mitjançant la paraula; ara bé, aqueixa capacitat inicial no es desplegaria si no estiguéssim en contacte amb el grup.

El **llenguatge**, entès com a **capacitat** de comunicació amb la paraula, és el mitjà imprescindible per a la integració de l'humà en el seu grup: li assegura la possibilitat de comunicar-se amb els altres, de transmetre'ls informació, significat, sentit.

Tradicionalment la lingüística ha reconegut en el llenguatge **funcions** vinculades amb la comunicació com ara les següents:

- (a) **Funció referencial.** Està lligada amb la funció primordial de tota comunicació: transmetre informació. Es fa present en qualsevol acte comunicatiu, ja siga una enunciació («Són dos quarts de nou»), una opinió («Trobe que no tens raó»), una pregunta («Què et va semblar la pel·lícula d'ahir?») o una conferència.
- (b) **Funció expressiva o emotiva.** Vinculada a l'expressió de les emocions, dels sentiments, dels estats anímics positius (alegria, sorpresa...) o negatius (tristor, por, enuig...). Apareix sovint en frases exclamatives on l'entonació, pujada de to, s'acompanya generalment de gestos; pensem en el to de veu i en les expressions no verbals que fem quan diem: «Me'n vaig, ja n'estic farta!», «Uf, quin embolic!»... No hem d'oblidar que l'expressió dels sentiments i de les emocions és una necessitat bàsica de l'ésser humà.
- (c) **Funció apel·lativa o conativa.** Es manifesta en ordes, manaments, suggeriments o consells... Invoquem el receptor mitjançant l'exclamació i amb l'ús de formes verbals en imperatiu. Així, tenim, per exemple, frases com ara: «Calleu!», «La policia!», «Vés-te'n fora!»...
- (d) **Funció fàtica.** Deriva de la necessitat d'interacció amb els altres; apareix sovint en converses telefòniques, d'ascensor, i situacions que exigeixen als interlocutors un esforç per iniciar la conversa. Així tenim frases com ara: «Quin temps!», «Ja tenim l'estiu!», «Bon dia!», «M'entens?», «Fins demà!»...
- (e) **Funció poètica.** Predomina quan l'objectiu és fonamentalment estètic i lúdic. L'expressió de la bellesa, el joc amb les paraules, la creació d'imatges, el recurs a la rima, al ritme... són manifestacions d'aquesta funció. Apareix especialment en la literatura, i es fa trobadora també en altres àmbits que abasten des de la conversa quotidiana a la publicitat.
- (f) **Funció metalingüística.** Sovint fem servir el llenguatge per a explicar com funciona el llenguatge mateix; apareix en la sistematització del llenguatge: diccionaris, gramàtiques, estudis comparatius de llengües, dissertacions sobre l'art de la comunicació... També pot manifestar-se en la conversa diària quan els parlants volen aclarir el seu propi discurs: «Vull dir...», «És a dir...».
- (g) **Funció identificativa.** El llenguatge permet identificar les persones com a individus i com a membres d'un determinat grup social (grup professional, classe social, localitat, país...).



1. Fes una llista de les circumstàncies en què has fet servir el llenguatge al llarg del dia de hui (o d'ahir); alhora, vincula cada situació amb la funció del llenguatge que hi predominava. Fixa't en els exemples.

SITUACIÓ

- ✓ *Avui de matí he exposat un tema d'història a classe.*
- ✓ *A mitjan matí, li he dit a Carme: «Ja n'hi ha prou! Para d'emprenyar-me!»*

FUNCIÓ PREDOMINANT

- Funció referencial.
- Funció conativa (i expressiva).

2. La utilització de la funció expressiva ompli el nostre discurs d'exclamacions, d'interjeccions, de locucions de caire emfàtic, etc.

- a) Fes-ne una llista; amplia-la amb aportacions dels companys i companyes. Fixa't en els exemples.

- ✓ *Ei, alerta!*
- ✓ *Xe, vés i fila!*

- b) Prova d'explicar el(s) sentit(s) que poden prendre les exclamacions, interjeccions, locucions de caire emfàtic, etc. que has aplegat en a).

3. Busca exemples de les funcions del llenguatge en àmbits diversos (els mitjans de comunicació, la literatura, la publicitat...) i comenta'ls a classe.

2.2 LA LLENGUA: VEHICLE DE COMUNICACIÓ

2.2.1 La llengua: instrument comunicatiu

Adés ens hem referit al **llenguatge** com a **capacitat humana de comunicar-nos amb la paraula**. Aquesta capacitat es materialitza, es concreta en l'ús de cadascuna de les llengües, enteses aquestes com a **sistemes de signes lingüístics** posats al servei de **les necessitats comunicatives de cada societat**.

Les llengües permeten a cada persona comunicar-se amb els membres del seu grup i, per tant, **integrar-s'hi**. Semblantment, la llengua és el vehicle de cada col·lectivitat per a transmetre als seus membres les normes d'organització, la manera d'actuar davant el medi, les tradicions...; al capdavant, per a transmetre'ls i perpetuar així la cultura que **singularitza** aqueixa col·lectivitat, que la fa diferent d'altres.

Les llengües esdevenen instruments fonamentals en la **construcció dels grups socials**.

2.2.2 La llengua: sistema de signes

Se sol entendre la **llengua** com a conjunt estructurat i interdependent, com a **sistema** de signes lingüístics posats al servei de la comunicació entre les persones i de la comprensió del món. Tradicionalment organitzem l'estudi d'aquest sistema en diversos nivells: (a) els sons i els fonemes; (b) els morfemes i els mots; (c) els sintagmes i les oracions, i (d) el text; observem que la distinció d'aquests nivells va des de les unitats significatives més petites (els **fonemes**) fins a les unitats més grans (el **text**). Més avant ens hi tornarem a referir amb més profunditat (v. en aquesta unitat, 5.1.). Recordem que la llengua s'ha d'entendre com a instrument per a la transmissió d'informació, de significat.

2.3 «FER I DESFER: LA FAENA DEL MATALAFER»: LES MÀXIMES CONVERSACIONALS I LES IMPLICATURES

El bon comunicador sap millor que ningú que la comunicació és una activitat cooperativa. La concepció de la comunicació com a activitat cooperativa parteix dels treballs del filòsof H. Paul Grice (1989) i ha estat desplegada i, com veurem, matisada per autors diversos, que ací seguirem (Speber & Wilson 1986; Castellà 1992: 153 i ss; Cuenca 1996: 125-126; Escandell 1996: 78 i ss; Payrató 1996³: 191 i ss).

(a) Grice entenia el **principi de cooperació** que regeix la comunicació com una «mena d'acord implícit entre els parlants» (Payrató 1996³: 192); un acord que els permet participar en la conversa d'una manera adequada i pertinent; això vol dir: «Respon quan t'ho demanen», «Dóna la informació que calga i quan calga», «No falseges la informació», etc.

Aquest principi guia la nostra actuació quotidiana com a usuaris de la llengua, sense que en siguem plenament conscients, i es concreta en quatre **màximes** o normes **conversacionals**; vet-les ací.

- 1) **Màxima de qualitat** o de **veritat**: cal que el que digues siga cert; no digues mentides, no inventes; digues la veritat o allò que creus veritable. Si no saps una cosa certa, almenys, adverteix-ho: si no ho fas així induiràs l'interlocutor a error. Quan calga i com a prevenció, digues d'on prové la informació que dones.
- 2) **Màxima de la quantitat**: dóna la informació justa i necessària segons la situació comunicativa; no convé ni passar-se'n ni fer-hi curt. P. ex., si algú vol decidir quina roba pot posar-se i et demana quin oratge fa, no cal que li expliques tota la previsió meteorològica per al continent europeu. Semblantment, no suprimisques dades que puguin ser importants perquè l'interlocutor pugua entendre't.



- 3) **Màxima de la relació** o **pertinència**: digues coses que siguin pertinents, que tinguin a veure amb la situació. No faces com els personatges següents:



- 4) **Màxima de manera:** sigues clar, precís i ordenat; evita les ambigüitats i l'expressió complexa i fosca. Sol ser més eficaç el discurs senzill i breu. No faces com aquest personatge:

–On és la platja del Postiguet?
 –...i en arribar a la plaça del Mar, contemplarà un edifici d'estil modernista amb una façana bellament restaurada i balcons magnífics; doncs, no és ací: avance encara un parell de centenars de passos més vers l'est, i faça un gir de 30 graus al nord; tot just davant seu advertirà un esplèndid edifici...

Aquestes màximes tenen una importància molt gran en l'èxit o en el fracàs de la comunicació, tant en l'àmbit de l'oralitat com en el de l'escriptura.

(b) **Les implicatures.** Un dels fonaments del **principi de cooperació** de Paul Grice (1989) que ací estudiem és la distinció entre:

- 1) «el que diem», que correspon essencialment al contingut del nostre enunciat; i
- 2) «el que comuniquem», la informació que l'enunciat transmet **implícitament**.

Aquesta distinció és ben útil per a explicar com és que hi ha comunicació, fins i tot, quan emissor o receptor **no respecten** alguna de les màximes conversacionals que hem descrit adés; observa aquesta situació.

(1) ABANS



(2) DESPRÉS



No sembla que hi haja gaire relació entre la pregunta de la dona i la resposta de l'home: hi han incomplert la màxima de la relació o pertinència. Tot i així, la comunicació s'ha produït satisfactòriament: Joan ha interpretat la pregunta d'Anna com un retret ('la casa no està prou neta'); alhora, Anna ha entès la resposta de Joan com una protesta davant la seua manca de col·laboració en la neteja de la casa. Tots dos personatges han **inferit** informació que no apareixia explícitament en el que han dit en realitat: han fet **implicatures** que han donat sentit ple a la situació.

4. Digues quina o quines màximes solen no respectar els personatges arquetípics següents; abans convé que aclarisques les característiques comunicatives de cada tipus.

- | | |
|------------------------------|---------------------------|
| a) El pallissa, pesat o plom | d) L'ensabonador o pilota |
| b) El fantasma | e) El reservat |
| c) El pedant o docte | f) L'inoportú |

ARS AMANDI: LA LÍRICA AMOROSA MEDIEVAL

3.1 CORTEJAR, GALANTEJAR, FESTEJAR, RONDAR, ENAMORAR...



Aquests mots són sinònims per a referir-se a les pautes i les estratègies que tradicionalment han seguit els enamorats. A l'Índia actual, hi ha gent que considera una desgràcia el naixement d'una xiqueta, perquè les normes socials a l'hora del matrimoni imposen que els pares de la dona paguen un dot –una fortuna!– a la família del futur marit. En molts casos, quan una dona té 14 o 15 anys haurà de casar-se amb el marit que li han triat, sense dret ni d'opinar ni de prometatge. Després d'unes condicions de vida discriminatòries, si es queda viuda haurà de llevar-se la piga roja del front i aïllar-se definitivament de la societat. Abans de la independència del país, la dona viuda es llançava a la pira funerària del seu marit.

En canvi, fins pràcticament el segle XIX, la dona de la casta hindú *nair* o *nayar* de la costa Malabar (sud-oest de l'Índia) tenia tots els privilegis en les relacions amb els hòmens.

En aquesta organització social, quan la dona arribava a la pubertat, podia mantenir relacions sexuals amb tants hòmens de la mateixa casta social o superior com ella volgués. Els «marits» que cada nit la visitaven li feien regals, que s'associaven al procés de fer la cort. Aquests presents, d'escàs valor econòmic, donaven prestigi a la dona perquè provaven que ella era ben requerida i afavorida pels hòmens.

El pare no tenia drets ni obligacions amb els fills que la dona pogués tenir.

Tant l'home com la dona podien tallar la relació quan volguessen sense cap formalitat.

Aquestes dues informacions sobre un mateix país, l'Índia, representen dues concepcions molt diferents de les convencions i de les funcions que assumeixen un home i una dona a l'hora de començar una relació, mentre dura i quan s'acaba. En la societat occidental d'abans (fins a l'emancipació de la dona, sobretot), les convencions socials també marcaven les fases i els comportaments que s'havien de seguir per començar una relació: el galant que corteja, l'acceptació de la dama, l'acte de demanar la mà, el prometatge... fins al matrimoni. A voltes, les dones posaven a prova els seus festejadors abans d'acceptar-los. Vegem què va fer Pòrcia, un personatge de *El mercader de Venècia* de Shakespeare.



1. Segons el testament del pare de Pòrcia, amb aquesta només es casaria aquell pretendent que encertés quin era el cofre que contenia el retrat d'ella. Les tres arquetes tancades eren dels materials següents i cadascuna contenia una inscripció:



1a, d'or: "Qui em trie, obtindrà el que molts desitgen"



2a, de plata: "Qui em trie, obtindrà tant com es mereix"



3a, de plom: "Qui em trie, ho deixarà tot a l'atzar"

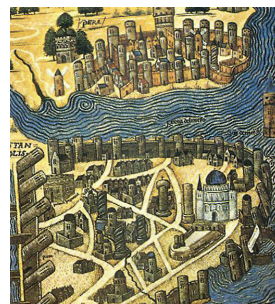
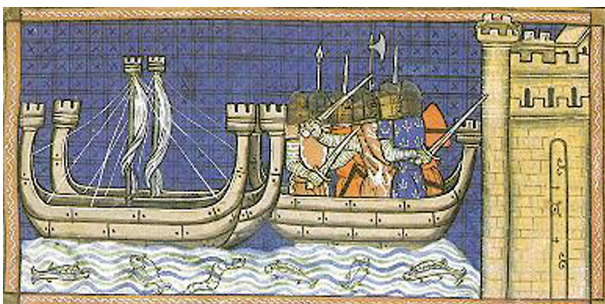
a) Quin cofre triaries tu si fosses un dels pretendents? Fes una llista amb els motius per què en tries un i descartes els altres. Tingues en compte que aquestes proves contenien paranys i servien per a conèixer la personalitat del galantejador. (És una prova d'enginy, per la qual cosa, per a imaginar-te la situació, no té importància el teu sexe.)

— Si has triat el cofre d'or, demostra que ets una persona que només es fixa en la bellesa exterior.
 — Si has elegit el de plata, indica que et sobrevalores, perquè creus que tot t'ho mereixes i, per això, ho has de guanyar.
 — Si et quedes amb el de plom, superes la prova, perquè ho arriques tot pel que estimes.

SOLUCIÓ

3.2 L'ÈPOCA: FETS I GENT DE LA BAIXA EDAT MITJANA

L'Edat Mitjana és el període que va des de la caiguda de l'Imperi Romà d'Occident (s. V) fins a la caiguda de Constantinoble (1453) en poder dels turcs. Fins al segle XI s'anomena alta Edat Mitjana i, a partir del segle XII, és la baixa Edat Mitjana. Els fenòmens literaris i artístics que estudiem se situen en la baixa Edat Mitjana. Al llarg de les unitats 1, 2, 3 i 4 estudiarem la nostra literatura en un viatge temàtic: la literatura amorosa, les cròniques historiogràfiques i la narrativa cavalleresca, la predicació i els escrits de temàtica religiosa, la literatura burgesa de saló i de certamen.





Pisa va viure al segle XII una època de gran esplendor econòmic, que es va plasmar en aquest impressionant conjunt arquitectònic d'estil romànic conegut com el «Camp dels Miracles». La decoració interior d'aquests monuments es va inspirar en la dels monuments d'al-Andalus, com la Mesquita de Còrdova.

3.2.1 L'època

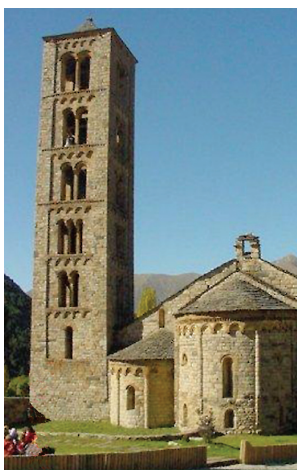
A partir del **segle XII** (1100), en el període conegut com a baixa Edat Mitjana, es produeixen a Occident importants canvis estructurals que milloraran substancialment les infraestructures i el desenvolupament econòmic de la societat: augmentà la terra per a cultivar; s'obrin nous camins i noves vies fluvials (o se'n recuperen d'antigues); naixen noves rutes comercials amb el nord d'Àfrica i l'Orient (rutes de la seda, de l'ivori, de l'or, de l'encens i la mirra, dels esclaus, etc.). Aquest major dinamisme comercial i econòmic va anar acompanyat de l'aparició de noves formes culturals que han fet que aquest moment històric es conega com a **Renaixement del segle XII**.



Una harpia, animal fantàstic, meitat au rapaç i meitat dona, és un exemple de la importància del bestiari fantàstic en la iconografia romànica. Procedent de la tradició grecoromana, bizantina i persa, simbolitza el mal o el bé. Té una funció didàctica.

2. Contesta les qüestions següents:

- Si es considera que la baixa Edat Mitjana comença al segle XII, quins segles ocupa l'alta Edat Mitjana?
- Mira les manifestacions artístiques que il·lustren aquesta pàgina i que pertanyen a l'estil romànic i comenta-les. Busca més informació sobre el romànic.



Església romànica de sant Climent de Taüll (Lleida).

Les corts reials i feudals esdevenen els centres de la vida cultural i social, juntament amb els monestirs, que havien estat fins aleshores l'únic reducte per a la cultura. Les més importants es van desenvolupar al sud de França, a l'antiga Occitània, on va quallar una intensa activitat literària al caliu de les corts dels senyors feudals. Front al guerrer bàrbar que només s'interessava per la lluita, apareix un model **humà nou**, culte i refinat, que aprecia l'art i la música. Aquesta forma nova de concebre la vida i les relacions socials va donar lloc al naixement de la **cultura cortesana**, les manifestacions literàries més importants de la qual foren la **lírica de l'amor cortés** i la **narrativa de cavallers**. En aquest marc cultural van aparèixer gèneres i temes literaris nous, però sobretot, el més important va ser l'ús de les **llengües romàniques** en comptes del llatí, que quedarà limitat per als àmbits administratiu, acadèmic i religiós. Entre les principals corts destaca la del rei d'Aragó i comte de Barcelona, Alfons II, que en la segona meitat del s. XII va esdevenir un important focus cultural.

- On es van desenvolupar algunes de les més importants corts feudals del segle XII? Qui les va propiciar?
- Què es va desenvolupar i s'hi va generar en aquestes corts?
- Quin havia estat fins aleshores l'altre únic focus cultural de l'Edat Mitjana?
- Situa en un mapa els territoris dels quals era senyor el rei Alfons II.

3.3 L'AMOR CORTÉS: UN RITUAL GALANT

3.3.1 Característiques generals

La **lírica de l'amor cortés**, una de les dues manifestacions de la literatura cortesana, es va desenvolupar entre començament del **segle XII i finals del XIII** a **Occitània** i es va estendre arreu d'Europa: a la Corona d'Aragó, Castella i Galícia, cap a França, Anglaterra, Itàlia i les terres germàniques. Mentre el «poeta» era el que escrivia en llatí, el «**trobador**» va ser el primer creador a usar una llengua romànica, l'occità, per a la lírica. Aquesta va esdevenir una espècie de **llengua de gènere**: fins i tot, els trobadors catalans la usaven per a les seues composicions, en lloc de la seua. El trobador tenia una elevada formació cultural: componia la lletra i la música i era, en general, d'extracció social elevada. Alguns reis i grans senyors feudals ho foren: Ricard Cor de Lleó, Alfons II d'Aragó, Guillem de Berguedà, Huguet de Mataplana. També hi va haver **trobairitz**, és a dir, 'dones trobadores' com la Comtessa de Dia. El **joglar**, d'extracció social humil, s'encarregava de cantar i difondre les composicions dels trobadors. El **gènere** més conegut és la cançó, però cal destacar-ne altres: sirventés (de temàtica moralitzadora o d'atac), plany, alba, tençó, pastorel·la ...

L'**amor cortés** (o *fina amor*) és el nom que rep el ritual amorós expressat al gènere de la **cançó**. El fa servir l'home que viu a la cort, la conducta del qual esdevé model de refinament i de valors espirituals.

Característiques:

- És un joc galant dirigit a la noblesa, bellesa i seny d'una dama casada i amb poder per la seua posició social.
- El **trobador** galanteja la dama amb l'objectiu d'aconseguir favors, amor o protecció.
- La dama és anomenada **midons** pel poeta ('el meu senyor'), i no es mostra accessible.
- El caràcter adúlter del ritual fa necessari guardar el **secret** i no perdre la **mesura**, és a dir, controlar la passió.
- Si el marit no comprén o tolera aquest joc galant, apareix al poema com a **gelós**, que s'assabenta de la relació amorosa pels **llausers** ('xafarders').
- En l'última cobla o estrofa, el trobador posa el **senyal**, pseudònim que fa de clau secreta perquè la seua amada sàpia que s'adreça a ella.
- Les relacions entre el trobador i la dama reproduïxen la **relació de vassallatge** entre el senyor i els seus súbdits, pròpia del feudalisme: la dama és el senyor i el trobador, el seu vassall.
- El poeta passa, abans d'aconseguir el premi, per diverses etapes o esglaons, que el porten a una millora personal i moral: *fenhedor*, *pregador*, *entenedor*, *drutz*.
- La condició que un bon trobador cortés ha de complir és el lliurament incondicional a l'amor.



Caplletra, primera lletra o capital d'un manuscrit del segle XIII que representa la Comtessa de Dia.



Aquesta imatge representa l'ideal de bellesa femenina de l'amor cortés: dona jove, de pell molt esblanquida; cabells rossos, llargs i rinxolats; actitud passiva i quasi submissa; vestida amb roba bona i de colors no gens estridents.

3. Contesta les preguntes següents sobre les característiques d'aquest tipus de poesia:

- Explica les diferències entre poeta, trobador i joglar.
- Què vol dir que l'occità es va convertir en llengua de gènere? Coneixes alguna llengua que avui en dia s'haja convertit en llengua de gènere?
- L'amor cortés reproduïx les relacions de vassallatge del feudalisme. Busca informació sobre el feudalisme i completa'n la definició amb els termes que tens més avall:

El feudalisme va ser el sistema social, polític i econòmic propi de l'Edat Mitjana a _____. Els regnes es dividien en territoris governats per _____ o membres de l'església que mantenien una relació de dependència o _____ amb el rei. Els _____ treballaven les terres, propietat del _____, i, a canvi, havien de pagar-los per aquest ús i formar part del seu exèrcit en cas de guerra.

serfs, vassallatge, senyor feudal, Europa, nobles

- En què s'assembla la relació entre dama i trobador i les relacions de vassallatge entre senyors feudals i vassalls?
- Per què creus que la dama és anomenada «midons» (el meu senyor) en masculí?
- Quins requisits ha de complir la dama d'aquest ritual? I el trobador?
- A canvi de fidelitat, valentia, generositat i cortesia, què creus que volia aconseguir el trobador de la seua dama?
- Ompli els buits de les explicacions següents amb una de les etapes del ritual de l'amor cortés:
 - L'amant és sols _____ o 'tímid', no gosa ni mirar ni parlar a l'estimada.
 - Després passa a ser _____, és a dir, prega a la dama que l'estime, que accepti que ell siga el seu servidor i vassall.
 - Si ella l'accepta, ell passa a ser _____, és a dir, 'enamorat tolerat', ella tolera i accepta que ell l'estime.
 - Finalment, pot ser _____ és a dir, pot arribar a consumir físicament l'amor amb l'estimada.
- Quins són tots els personatges que poden intervenir en aquest ritual? Explica'ls.
- Busca entre les definicions següents la de cada gènere: sirventés, plany, alba, tençó, pastorel·la...
 - de temàtica moralitzadora o d'atac
 - trobada d'un cavaller amb un pastora
 - lamentació per la mort d'algú
 - lamentació dels amants que s'han de separar
 - debat entre trobadors

3.3.2 Textos

A partir del s. XIII, comencen a aparèixer recopilacions de poesia trobadoresca, que evidencien l'èxit i popularitat que tenia: són els cançoners. Ens n'han arribat setanta-sis. En alguns, els poemes van acompanyats d'uns textos que narren la **vida** del trobador i de les **razons** que expliquen altres circumstàncies concretes del poema. No són documents històrics però, en general, ens orienten sobre la personalitat del trobador.

Tot seguit tens la d'un dels nostres trobadors més reeixits o destacats de la nostra lírica amorosa, Guillem de Cabestany.



Guillem de Cabestany en una caplletra d'un manuscrit del segle XIII que arreplega les seues composicions. La imatge ens presenta el trobador com a cavaller, és a dir, a cavall, amb armadura, escut i llança.

4. Llig la *razó* de Guillem de Cabestany.

Guillem de Cabestany era un cavaller del Rosselló, que fitava amb Catalunya i amb Narbona. Estava molt preparat en l'art de les armes i en cortesia.

Hi havia en la seua terra una dona que es deia Na Seremonda, muller d'en Raimon de Castell Rosselló, que era molt ric però molt dolent, brau, ferotge i orgullós. Guillem de Cabestany estimava aqueixa dona i feia cançons sobre ella i li les dedicava. I la dona, que era jove i molt bella i plaent, estimava Guillem més que res en el món. Algun llausenger ho va contar tot a Raimon de Castell Rosselló i ell, gelós i ple d'ira, ho va investigar i va comprovar que anava de debò. Va ordenar que vigilessen la seua dona.

Però un dia va passar que Raimon de Castell Rosselló es va trobar amb Guillem de Cabestany, que anava sol, i el va matar. Raimon li va traure el cor i va fer que un escuder li'l portés al seu castell. Allà va fer que rostissen el cor i que l'adobessen. Ja cuinat, el va servir a la seua muller perquè se'l mengés. Però ella no ho sabia i quan ja s'havia acabat el plat, Raimon li va dir què era allò que s'havia menjat.

En saber-ho, ella va perdre el sentit i va caure a terra. Quan va tonar en si, va dir:

– Senyor, com que m'haveu donat un menjar tan bo, ja no en tastaré cap altre més.

En sentir açò, Raimon va córrer per agafar l'espasa i tallar el cap a la seua muller, però ella se'n va eixir al balcó, es va llançar al buit i es va matar.

(Versió dels autors a partir de: J. Boutière & A. H. Schutz, *Biographies des troubadours. Textes provençaux des XIIIe et XIVe siècles*, París, A. G. Nizet, 1973, pp. 530-531)



Com pots veure, aquesta és una història tràgica... Un enamorat, Guillem, una enamorada, Seremonda, que ja era casada, i el marit d'aquesta, Raimon... A més, hi ha un cor arrancat i un plat ben cuinat.

Comprensió i anàlisi

5. Contesta les preguntes següents:
- Explica quins personatges propis de la relació cortesa hi apareixen.
 - Com eren els dos **amants** i com era el tercer en discòrdia, el **gelós**?
 - Com s'assabenta Raimon de l'amor que hi ha entre la seua dona i el trobador?
 - Com reacciona aquest? És una reacció pròpia d'un cavaller que practica la cortesia com a codi de conducta? Per què?

Biografia

Guillem de Berguedà, trobador català d'origen noble apareix documentat a mitjan segle XII. Va ser vassall del rei Alfons el Trobador amb qui es va enemistar i enfrontar en diverses ocasions. Va ser un personatge complex, d'extensa cultura literària i amb una vida molt intensa, plena d'aventures. Moltes de les composicions que apareixen als cançoners són sirventesos, cosa que posa de manifest la gran quantitat d'enemics que va tenir.

6. Llig el text sobre la vida de Guillem de Berguedà que apareix als cançoners:

Guillem de Berguedà fou un gentil baró de Catalunya, vescomte de Berguedà. Fou un bon cavaller i bon guerrer, i tingué guerra amb Ramon Folc de Cardona, que era més ric i més important que ell. S'esdevingué que un dia es trobà amb Ramon Folc i el matà traïdorament; i per la mort d'en Ramon Folc fou desheretat. Molt de temps el mantingueren els seus parents i els seus amics; però després tots l'abandonaren perquè els féu tots banyuts de les mullers i de les filles i de les germanes, que no hi hagué ningú que el mantingués, tret d'Arnau de Castelló, que era un valent gentil home d'aquella contrada. Féu bons sirventesos, en què deia mal dels uns i bé dels altres, i es vanava de totes les dames que sofrien amor per ell. Li esdevingueren moltes grans aventures d'armes i de dames, i grans desaventures. I finalment el matà un soldat. I aquí són escrits sirventesos seus.





7. Llig la cançó que tens a continuació: va ser la més famosa de les seues composicions. És delicada i segueix els cànons de la lírica trobadoresca. Apareix recollida en catorze cançoners i alguns dels seus versos foren coneguts i imitats per altres poetes:

QUAN VEI LO TEMPS CAMJAR E REFREZIR

III

Amb els senyals que em féu, que jo no gose dir,
em féu més goig que si em donés Edessa¹;
però no tant que jo li gose descobrir,
que m'ha manat que no m'isca de la boca
sinó cantant, i que en això no m'excedisca;
que cent cantars he fet tot tremolant,
i tals mil mots, dels quals no he divulgat ni un,
i no em recorde com comencen i com acaben.

IV

I vós, senyora, que heu fet obeir
vostre ric mèrit als nobles i als vils,
penseu en mi, i no em deixeu morir,
i sosteniu una branca del feix²;
perquè amar sense profit no és fruit que engreixe,
que al més cortés li fa amagrir l'esquena.
I ja que us plagué atreure'm a amar-vos,
bé m'hauríeu de donar prop de vós lloc i avinentesa³.

VI

Cançoneta, si us sabésseu espavilar
per entrar en la cort o oferir-vos en palau
i per parlar amb la meua senyora, a qui desitge,
us pregaria, que per mi és pressa i angoixa,
que a la bella, de qui sóc fidel i veraç,
anésseu a dir, ja que tanta gent la revereix⁴,
que és la millor del món i la que val més:
em meravella com mon afecte no endevina.

[Adaptació dels autors]

Ab entresseins qe.m fetz, qu'eu non aus dir,
Mi fetz plus gauch que qi.m dones Roais;
Mas non per tant q'ieu no.il aus descobrir,
Que mandat m'a que no'm hiesca del casi
Mas en chantan, et d'aisso no m'eslais;
Que cent chantars n'ai faitz en tremolina,
E tals mil motz q'enqer un non retrais,
Ni no.m sove co.is mou ni cum s'afina.

E vos, dompna, c'avetz faich obezir
vostre ric pretz als pros et als savais,
pensatz de mi, e no.m laissez morir,
e sostenetz una branca dl fais;
c'amars ses pros non es fruitz que engrais,
c'al plus cortes fai magrezir l'esquina.
E pois vos plac q'az amar vos m'atrais,
be.m degratz dar de vos luoc et aizina.

Chansoneta, si. us saupesses formir
d'intrar en cort o offrir en palais
et a parlar ab midonz, cui desir,
pregera vos, que coit m'es et ais,
a la bella, cui soi fis e verais,
m'anassetz dir, puois tanta gens l'aclina,
qe.il mieiller es del mon e que val mais:
meraveil me cum mon cor no devina.

Les poesies del trobador Guillem de Berguedà

de Martí de Riquer

Glossari

- (1) Edessa: mítica ciutat de Síria
- (2) feix: conjunt de branques lligats
- (3) avinentesa: oportunitat, ocasió
- (4) revereix: tractar algú amb respecte o reverència

Comprensió i anàlisi

8. Contesta les preguntes de comprensió del text

- a) A quina de les tres cobles correspon cadascuna d'aquestes paràfrasis:
- El poeta desitja que la dama pugui oir la seua cançó; insisteix en la categoria i bellesa d'aquesta i en la sinceritat i fidelitat dels seus sentiments, que són tan intensos que el poeta mateix s'estranya que la dama no se'n adone.
 - El poeta demana a la dama, de qui destaca la noblesa del seu llinatge, que, ja que l'ha enamorat, li ofereixca a canvi alguna cosa per mantenir viu el ritual: proximitat, algun favor o oportunitat.
 - A pesar de l'alegria que sent el poeta perquè ella li ha mostrat el seu interès, aquest es mostrarà prudent i no ho contarà d'una altra manera que no siga mitjançant la poesia, però, fins i tot així, haurà de mantenir la mesura i el seny.
- b) En cada cobla el poeta dirigeix les seues paraules a un destinatari diferent. Qui són aquests destinataris?
- c) Assenyal a la graella els versos on apareixen reflectides les característiques següents, pròpies del ritual de l'amor cortès:

Característiques	Versos
Seny i prudència	
Mesura	Cobla III-vers 5: «sinó cantant i que en això no m'excedesca»
Secret	
Pacte i vassallatge	
Alegria	
Noblesa de la dama	
Fidelitat i sinceritat del poeta	
Poder de la dama	
Inaccessibilitat de la dama	

La base de la literatura trobadoresca lírica, des del punt de vista formal, és la rima i la mesura dels versos. Els més usuals eren els octosíl·labs (de vuit síl·labes) i els decasíl·labs (de deu síl·labes). El tipus d'estrofa més típic era la cobla (dos quartets o un quartet i dos versos aïllats). De vegades, al final d'un conjunt d'estrofes, apareix la **tornada**. És més curta i s'hi sol trobar el senyal. Hi ha dos grans estils: **trobar lleu** i **trobar ric**. El **trobar lleu** es caracteritza per ser senzill formalment i estilísticament, i perquè el contingut sempre queda clar. El trobar ric es caracteritza per la preeminència de la bellesa i riquesa formal: el contingut queda amagat per una forma molt complexa, que la fa difícil d'entendre.

9. Analitza la mètrica del poema, a partir de la cobla original (recorda que fem el còmput sil·làbic fins a l'última síl·laba tònica):

Mesura dels versos

Tipus d'estrofa

Estructura de la rima

Estil

3.4 AUSIÀS MARC, POETA DE L'AMOR I DE LA MORT



Suposat retrat d'Ausiàs Marc en la Taula de Sant Sebastià, de Jacomart, s. XV.



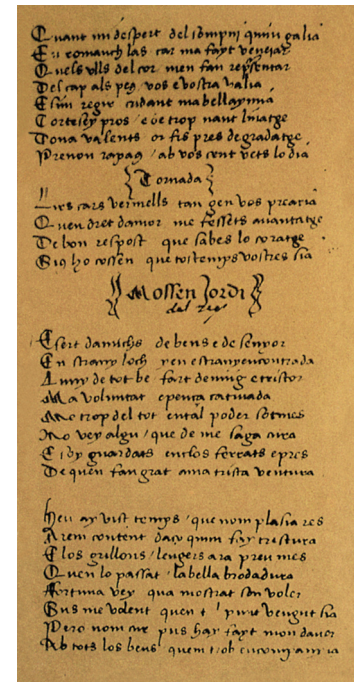
Retrat de Laura, de il Giorgione (Akademie der Bildenden Künste, Viena).

3.4.1 L'època

Els nostres poetes medievals van ser molt fidels a la poesia trobadoresca. Al llarg del segle XIV i principis del XV continuaven aferrats a aqueixa forma de fer poesia; fins i tot imitaven la llengua occitana, que era la que, com hem vist, feien servir els trobadors. El cultiu d'aquest tipus de poesia en el segle XIV implicava, no sols emprar una llengua convencional, gens natural, sinó també compondre una poesia que no responia a les inquietuds d'aquella època i que resulta formalista i plena de tòpics. A això contribuï la protecció i l'estímul que les corts reials atorgaren als nostres poetes i a la creació d'uns concursos literaris, el Consistori de la Gaia Ciència i els Jocs Florals.

Però la renovació que els italians del '*dolce stil nuovo*' i l'obra de **Dante Alighieri** i de **Francesco Petrarca** havien iniciat a Itàlia començà a fer-se sentir en els autors valencians durant el segle XV. La poesia dels valencians a poc a poc es féu més personal i, en el panorama poètic de la Península, encara carregat de tradició, començaren a destacar els autors valencians. Concretament, el cavaller **Jordi de Sant Jordi** va ser el primer gran poeta valencià (finals del segle XIV-1424?). Com podem comprovar, ens situem ja al trenc d'alba del **Segle d'Or** de les lletres valencianes, el segle XV. Jordi de Sant Jordi va ser cortesà del gran rei **Alfons el Magnànim** i va participar molt activament en les campanyes militars per a la conquesta del regne de Nàpols. De Jordi de Sant Jordi, ens n'han arribat quasi una vintena de poemes. Aquests poemes són molt importants perquè són un compendi de la cultura de llavors: hi ha influències dels grans trobadors del segle XII, del poeta llatí amorós Ovidi, de la poesia francesa medieval i, també, hi ha influències clares de Dante Alighieri i de Francesco Petrarca. Els aspectes més remarcables de la seua poesia són la seua atenció als ritmes i les formes clàssiques.

Ara bé, el poeta valencià que reïx per damunt de tots és el també cavaller **Ausiàs Marc**.



Manuscrit (segle XV) d'un poema de Jordi de Sant Jordi titulat *Presoner*.

10. Busca informació sobre Dante Alighieri, Francesco Petrarca i el *dolce stil nuovo*. Pots trobar-ne en qualsevol enciclopèdia o història de la literatura, tant en format digital com en paper.

3.4.2 L'escriptor

11. Llig atentament la biografia d'Ausiàs Marc i després respon les preguntes.

Biografia

El segle XV, segle d'or de les lletres valencianes, va donar el més important dels nostres poetes: **Ausiàs Marc** (València, cap a 1400-1459). Formava part d'una família de poetes i cavallers: son pare, Pere Marc, i el seu oncle, Jaume Marc, també són considerats clàssics de la nostra literatura. Son pare, a més, va participar en molts combats i batalles sempre en defensa de la Corona d'Aragó.

El fill, Ausiàs, també va ser un home d'armes i d'acció. Des de l'any 1420 al 1425, va participar en les campanyes militars del rei Alfons el Magnànim per la Mediterrània i aquest va recompensar generosament els seus serveis atorgant-li privilegis i el càrrec de falconer reial major.

A partir del 1429 es dedicà solament a l'administració dels seus béns en el patrimoni de Beniarjó (prop de Gandia) i a escriure poesia. Malgrat ser un cavaller, era un home molt negociant que va obtenir molts beneficis del conreu del canyamel a les seues terres.

Quan ja tenia quaranta anys, Ausiàs Marc es va casar amb Isabel Martorell, germana del novel·lista i també cavaller Joanot Martorell, l'autor del *Tirant lo Blanch*. Els dos cunyats no van tenir una relació gaire amistosa, perquè la família Martorell no podia pagar el dot que li corresponia a Ausiàs Marc en casar-se amb Isabel. Al poc de temps, Isabel va morir i Ausiàs, més tard, es va casar amb Joana Escorna, també filla d'una família molt rica de València. Ausiàs Marc no va tenir fills en cap d'aquests dos matrimonis; però sí que se li reconeixen fills il·legítims.

Amb la mateixa força i intensitat que posava en els afers de la vida (negocis i matrimonis), també es va dedicar a la poesia. La seua producció poètica és la més nombrosa de tots els nostres poetes medievals i del Renaixement: vora 130 composicions, que fan vora 10.000 versos.

a) Situa en el lloc correcte d'aquest mapa el nom de cadascun dels territoris de la llista que pertanyien a la Corona d'Aragó durant el regnat d'Alfons el Magnànim.

1. Catalunya
2. Aragó
3. Regne de València
4. Eivissa
5. Mallorca
6. Menorca
7. Còrsega
8. Sardenya
9. Nàpols
10. Sicília
11. Xipre
12. Rodes

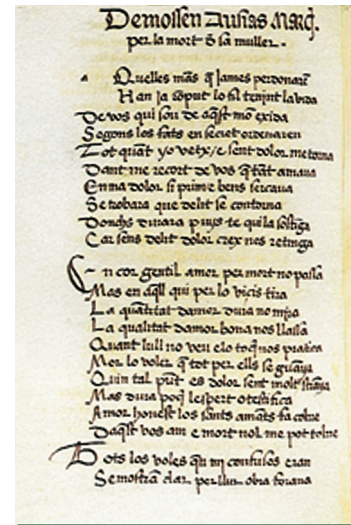


3.4.3 Característiques generals

Les composicions, o cants, d'Ausiàs Marc tracten principalment el tema de l'amor, i també contenen reflexions filosòficomorals al voltant d'aquest tema i el de la mort. Com que no s'han conservat els originals del poeta, la majoria dels estudiosos de la seua obra han classificat aquests poemes segons el contingut predominant. Així han agrupat tots els poemes que tenen un senyal trobadoresc a la tornada (*Plena de Seny, Llir entre cards, Mon darrer bé, O follia amor, i Amor amor*) en *Cants d'amor*. Han titulat *Cants de mort* a les sis composicions dedicades a la mort de l'esposa, *Cant espiritual* a un llarg poema dirigit a Déu i *Cants morals* a uns quants poemes de molta reflexió ètica.

Encara que Ausiàs Marc s'emmarca dins la lírica trobadoresca pels temes i les característiques formals dels seus poemes, és, per damunt de tot, un **poeta singular i innovador**, fins al punt que va esdevenir ràpidament un model per als nostres poetes del segle XV i del XVI.

Aquestes són algunes de les característiques més importants de la seua obra, que mostren la combinació d'originalitat i de *medievalitat* que la caracteritzen:



Full d'un manuscrit de les poesies d'Ausiàs Marc.

Característiques:

1. El poeta es considera «mestre d'amor», és a dir, el millor amant i el que més pateix a causa de l'amor.
2. El poeta descriu el seu «jo» a través de la seua poesia: les experiències i els pensaments que el turmenten; és a dir, la seua poesia té un caràcter introspectiu.
3. S'allunya de la tradició trobadoresca per la sinceritat amb què analitza els seus propis sentiments.
4. Arreplega de la tradició literària la divisió de l'amor en tres tipus diferents: l'amor basat en la relació carnal i l'amor sensible (en el qual es desitja passionalment l'estimada però sense que necessàriament s'haja d'arribar a la relació sexual) són els dos tipus d'amor que March practica. La tercera classe d'amor, l'espiritual (en què no s'implica el cos o el deixa indiferent), és el tipus d'amor que el poeta voldria assolir.
5. La dona és un ésser real, amb qualitats i defectes; atrau el poeta no per la seua bellesa física o per la posició social, sinó per l'enteniment i el gest (la seua interioritat).
6. El poeta enyora el passat feliç i rebutja el present, que és dolorós.
7. La mort és l'alliberament, tant del turment amorós com del desencís de viure.
8. Usa lèxic propi de la cavalleria i del feudalisme i mostra orgull de pertànyer a l'estament noble.
9. En els seus versos abandona definitivament l'occità com a llengua poètica i escriu en valencià.
10. Fa servir el senyal poètic i les composicions formades per estrofes o cobles de vuit versos decasíl·labs (amb cesura després de la quarta síl·laba), més una tornada de quatre.
11. Els versos de Marc no busquen l'expressió elegant ni l'harmonia i resulten durs, perquè li preocupa més poder-hi comunicar el resultat de les seues meditacions.
12. Per poder expressar les complexes contradiccions sentimentals, Ausiàs Marc recorre a recursos estilístics molt personals: llenguatge i anàlisis pròpies de l'escolàstica; comparacions i metàfores sobre els metges i les malalties, el mar tempestuós, l'experiència militar i altres referents de la vida quotidiana, la majoria tristos; imprecacions i interrogacions; antítesis i paradoxes.

13. Llig les cobles següents extretes de poemes de temàtica amorosa d'Ausiàs Marc i tracta d'identificar en aquests versos cadascuna de les **vuit primeres característiques esmentades** (la numeració no es correspon necessàriament amb la de les poesies a què pertany cada cobla):

1a cobla «Ja mos desigs no saben elegir
vida ni mort, qual és la millor tria.
Natura en mi usa de maestria
i pren la mort per major dany fugir».

2a cobla «Lleixant a part l'estil dels trobadors,
qui, per escalf, traspassen veritat,
i sustraent mon voler afectat
perquè no em torbe, diré el que trobe en vós».

3a cobla «Del temps present no em trobe amador,
sinó del passat, que és no res i finit.
D'aquest pensar em sojorne i em delit,
sinó, quan el perd, s'esforça ma dolor».

4a cobla «L'ull de l'hom pec no ha tan fosca vista
que vostre cos no jutge per gentil...»
... vostra color i el tall pot bé saber
però ja del gest no podrà bé parlar».

5a cobla «Jo sóc aquell qui en lo temps de tempesta...»
«Jo sóc aquest que em dic Ausiàs Marc...».
«Jo sóc aquell de qui es deu hom complànyer...»
«Jo sóc aquell pus estrem amador...»

6a cobla «Tres amors són per on amadors passen:
l'un és honest, i l'altre delitable;
del tercer em calle, que és el profit amable
per què els amats llur amor no reamen».

7a cobla «Venint en mans d'enemic seu potent,
sobrat el cos, guerreja amb el voler;
de vencedor encara es veu poder,
vol perdre el cos, per l'esperit vencent».

8a cobla «Bé em meravell com és tan orgullosa
la voluntat de cascan amador!
no demanant a mi qui és amor,
en mi sabran sa força dolorosa».

(Versió dels autors)



Glossari

escalf: ardor, zel

finit: acabat

sojorne: viure en un lloc

hom pec: home neci

honest: espiritual

delitable: sensible

profit amable: plaer sexual

3.4.4 Textos

El poema que tens a continuació forma part del conjunt de composicions agrupades sota el nom de *Cants d'amor*, concretament del cicle de poemes dedicats a una dama amagada sota el senyal de «Llir entre cards». En aquest cicle apareix citada una dama, de qui sabem que es deia Teresa, que era casada, d'alt llinatge, que li agradava conversar amb el poeta i que aquest li va dedicar els seus poemes. En aquest cicle la mort és un tema constant, quasi obsessiu.



Triomf de la mort, de Pieter Brueghel el Vell, cap a 1562
(Museo del Prado, Madrid)

14. Llig i completa el poema amb algun dels mots que tens en la pàgina següent. Fixa't en la rima i el sentit per fer-ho:

- I ¿Quins tan segurs consells vas encercant,
cor malastruc¹, enfastijat de viure?
Amic de plor i desamic de riure,
¿com sofreràs els mals qui·t són davant?
Acuita't², doncs, a la mort, qui t'espera
i per tos mals te allongues los jorns:
aitant és lluny ton delitós _____
com vols fugir a la mort _____³
- II Braços uberts és eixida a carrera,
plorant sos ulls per sobres de gran _____
Melodiós cantar de sa veu oig
dient: Amic, ix de casa estrangera!
En delit prenc donar-te ma favor,
que per null temps home nat l'ha sentida,
perquè jo defuig tot home que·m crida,
prenent aquell qui fuig de ma _____
- III Amb ulls plorant e cara de terror,
cabells rompents amb grans _____⁴,
la vida·m vol donar heretaments
e d'aquests dons vol que siga senyor,
cridant ab veu horrible i dolorosa
tal com la mort crida·l benaurat,
car, si l'hom és a mals _____
la veu de mort li és melodiosa.



IV Bé-m meravell com és tan ergullosa
la voluntat de cascun _____!
No demanant a mi qui és amor,
en mi sabran sa força dolorosa.
Tots, maldient, sacramentejaran⁵
que mai amor los tendrà en son poder
e, si-ls recont l'acolorat _____
lo temps perdut, sospirant maldiran.

V Null home conec, o dona, a mon semblant,
que, dolorit per amor faça plànyer:
jo són aquell de qui-s deu hom complànyer,
car, de mon cor, la sang se'n va _____
Per gran tristor que li és acostada
seca's tot jorn l'humit qui-m sosté vida
e la tristor contra mi és _____⁶
e, en mon socors, mà no s'hi troba armada.

Tornada

Llir entre cards, l'hora sent acostada
que civilment és ma vida finida:
puix que del tot ma esperança és fugida,
ma arma⁷ roman en aquest món damnada.

Ausiàs Marc, *Poesia*, Barcelona, edicions 62, (MOLC:14), 1979,
edició de Joan Ferraté

*falaguera, sojorns, plaer, llonyant, udulaments, rigor, ardida,
amador, aparellat, goig*



Glossari

- (1) *malastruc*: desgraciat
- (2) *acuita't*: afanya't
- (3) *falaguera*: agradosa, cortesa
- (4) *udulaments*: crits prolongats
- (5) *sacramentejaran*: juraran
- (6) *ardida*: preparada per a enganyar l'enemic
- (7) *arma*: ànima

Comprensió i anàlisi

15. Contesta les preguntes següents sobre el poema:

a) A continuació tens, desordenades, unes paràfrasis molt lliures de cadascuna de les estrofes del poema que has llegit. Tracta d'unir cada estrofa amb la paràfrasi que li corresponga:

- La **vida** del poeta és tan desgraciada que aquest la representa tràgicament: plorant i rompent-se els cabells, i amb cara de terror. Cridant amb veu horrible i dolorosa, li ofereix dons que el poeta considera com a desgràcies.
- El **poeta**, en primera persona, es queixa que, al seu parer, no hi ha ningú més desgraciat que ell a causa de l'amor. Per aquesta raó, tothom se n'hauria de compadir, ja que la sang se li'n va del cor. Per la tristesa que se li apodera, l'humor (líquid vital) que el fa viure se li asseca. La tristesa li presenta batalla i no hi ha ningú que el socórrega.
- El poeta es dirigeix al seu propi **cor**, cansat de viure. Li pregunta com podrà suportar tantes desgràcies, per la qual cosa l'empeny a la mort que l'espera. Quant més temps allargue la vida, més lluny es troba de l'estat on podrà descansar plaentment i sense patiments.

- La **mort** ix a l'encontre del poeta amb els braços oberts i plorant d'alegria. Aquesta, amb veu melodiosa, declara sentir un gran plaer d'emportar-se el poeta, cosa que no ha ocorregut mai abans, ja que només s'endu la persona que no la busca. Per això, insta el poeta a abandonar la vida.
 - El **poeta**, en primera persona, es meravella que els amadors, orgullosos per estimar, no demanen al poeta qui és l'amor, si precisament en ell mateix coneixerien la seua força poderosa. En descobrir-ho i contar-los el plaer enganyós de l'amor, juraran que mai amor els tindrà en el seu poder i maleiran sospirant el temps perdut.
 - El **poeta** invoca la dama que amaga sota el senyal *Llir entre cards*, a qui comunica que sent que s'acosta l'hora en què, cruelment, acabarà la seua vida. Com que ja no té cap esperança respecte a l'amor, la seua ànima resta condemnada a viure en aquest món, però morta.
- b) Després que en la primera estrofa el poeta s'ha dirigit al seu cor, com a metàfora personificada del seu interior, en les dues cobles següents es produeix una pugna entre els dos estats **personificats**, la mort i la vida. Enllaçant amb els últims versos de la primera estrofa, la segona estrofa està dedicada a la mort com a estat desitjable i positiu per al poeta.
- b.1) Quins versos d'aquesta cobla indiquen que la mort és un estat agradable i esperat per al poeta?
 - b.2) Qui parla a partir del vers 12? A qui es dirigeix?
 - b.3) Explica amb les teues paraules la **paradoxa** que es produeix entre els dos versos 15 i 16 «jo defuig a tot home que-m crida,/prenent aquell qui fuig de ma rigor».
- c) La vida és la protagonista de la tercera estrofa i es presenta amb un aspecte i actitud horribles, propis de la mort mateixa. Assenyal'n tres expressions que demostren aquesta afirmació.
- d) Busca en un diccionari la definició d'**al·legoria**. Creus que l'estrofa II i l'estrofa III comprenen una **al·legoria** de la mort i de la vida? Justifica la resposta.
- e) En les estrofes IV i V el poeta, amb un ús explícit i constant de la primera persona, manifesta hiperbòlicament la seua condició d'amant excepcional i desventurat. És original de Marc aquesta concepció de l'amor com a causa de patiment? Per què? Quin tret importantíssim de la poesia de Marc (estudiat en l'apartat 3.4.3 CARACTERÍSTIQUES GENERALS) està relacionat amb aquesta **omnipresència del «jo líric»**? Es tracta d'un signe innovador o tradicional?
- f) La medicina medieval considerava que l'amor passional era una malaltia, perquè l'enamorat perdia la raó i sols pensava obsessivament en l'estimada, per qui era capaç d'abandonar-ho tot. La teologia escolàstica (pensament filosòfic i teològic que va dominar la vida intel·lectual de l'Edat Mitjana) creia que l'enamorat passional arribava a sublimar i idolatrar de tal manera l'estimada que la convertia en el seu *déu*; en conseqüència, l'enamorat passional es condemnava a l'infern, ja que havia abandonat el déu cristià.
- f.1) Localitza dos versos en la cinquena estrofa que indiquen una pèrdua greu de la salut a causa de l'amor passional.
 - f.2) Localitza en aquesta estrofa dues **metàfores** que transmeten la ideologia feudal. Explica-les. Tenen relació amb alguna característica general d'Ausiàs Marc?
- g) Com correspon als poemes d'aquest cicle, Ausiàs Marc clou el poema amb una tornada on s'adreça a *Llir entre cards*, expressió basada en el versicle II, 2, del *Càntic dels Càntics* bíblic. Quin nom rep en la lírica trobadoresca aquest vocatiu de la tornada?
- g.1) La **metàfora** *llir entre cards* pot tenir possibles sentits, tots ells relacionats amb la presència d'un element perfecte en un context hostil: la flor del lliri és blanca, fina, bella i fràgil. La finor del lliri representa la noblesa de sang. Què simbolitza tradicionalment la blancor? Per tant, podem interpretar que la bellesa exterior de la dama és conseqüència de la seua posició social i del seu interior pur. A quina de les característiques generals estudiades, doncs, pot fer al·lusió el significat de la metàfora?
- h) Realitza l'anàlisi mètrica del poema: estrofes, mètrica dels versos (recompta només les síl·labes de la primera estrofa), combinació de rimes, etc.
- i) Quines figures estilístiques de les estudiades en l'apartat 3.4.3 CARACTERÍSTIQUES GENERALS apareixen en aquest fragment?

Fes literatura comparada

16. En el poema es fa referència a «l'humit qui-m sosté la vida» (v. 38). La medicina de l'Edat Mitjana creia que el cos estava constituït per quatre humors o líquids (**la sang, la flegma, la còlera o bilis groga i la bilis negra o malenconia**) relacionats amb els quatre elements bàsics que formen l'Univers (l'aigua, l'aire, el foc i la terra). La salut i les malalties i el temperament de les persones depenien de la proporcionalitat o la supremacia d'algun dels quatre humors.
- Relaciona aquests quatre temperaments i complexions amb l'humor predominant: personalitat passiva i peresosa, de complexió obesa, pell blanca i cabell prim; personalitat violenta, orgullosa i venjativa, intel·ligent i astut, de cos vellut i citrí; personalitat pletòrica o expansiva, activa o tensa, de complexió física rogenca, robusta o obesa; personalitat melancòlica i trista, amb signes d'insomni, de complexió morena.
 - Creus que els temperaments de les persones es poden reduir a una classificació? Per què?

3.5 JOAN ROÍS DE CORELLA, MODERN ESCRIPTOR MEDIEVAL

3.5.1 L'època i l'escriptor

17. Llig les dades biogràfiques i de l'època de Joan Roís de Corella.

Biografia



Retrat de Joan Roís de Corella.
Manuel Boix, (2004).

Joan Roís de Corella, encara que hi ha qui considera que va nàixer a Gandia, va nàixer molt probablement a València entre 1433 i 1443. Va morir també a València, en el 1497. Fou l'hereu d'una família **noble** valenciana (encara que això no vol dir que fos el primogènit), emparentada amb els comtes de Cocentaina. Fou mestre en Teologia. Tanmateix, sabem que va mantenir **relacions sentimentals** amb algunes dones (documentades, en són quatre): per exemple, amb la dama Isabel Martines de Vera va tenir dos fills. Mangué relacions literàries amb els escriptors valencians de la segona meitat del XV; participà activament en la tertúlia literària aristocràtica de Berenguer Mercader, però també tingué contacte amb la de Bernat Fenollar, un altre cercle literari, que a diferència de l'anterior que estava format només per nobles, estava compost per mercaders, notaris, metges, etc.; i mantingué una correspondència literària amb el príncep Carles de Viana.

Sembla que Roís de Corella va viure sempre a **València**, ciutat que vivia llavors una gran **esplendor** demogràfica, econòmica, mercantil i cultural, comparable –si és que no la superava– a la dels estats italians més importants de l'època (Florència, Gènova, Venècia, Nàpols o el Vaticà). Per això, València es va convertir en un focus d'atracció de grans figures de la cultura i de la literatura de tot Europa.

En aqueixa societat valenciana, Roís de Corella va tenir molt de prestigi. Els destinataris de la seua obra i les seues amistats eren, principalment, els cercles reduïts de l'aristocràcia culta valenciana.

El nom de Roís de Corella es va veure relegat a l'oblit durant els segles XVI i XVII amb les situacions adverses (polítiques, econòmiques, culturals i lingüístiques) que va patir la societat i la cultura valencianes en el segle XVI. Entre algunes d'aquestes es troben: les sagnants revoltes de les Germanies i les repressions que es van produir després; la pèrdua de pes polític i econòmic de València i de la Corona d'Aragó en el conjunt de l'àmbit hispànic i europeu; la crisi econòmica generalitzada a Europa com a conseqüència del descobriment d'Amèrica, etc.

3.5.2 Característiques generals

Roís de Corella és important per la qualitat de la seua obra i per la varietat de temes i gèneres que va tractar (**religiosos i profans, tant en vers com en prosa**). A més, va ser un **dinamitzador cultural** que va promoure l'organització de tertúlies i rotles d'intel·lectuals, alhora que va incentivar la publicació d'obres de clàssics valencians anteriors, com ara *El regiment de la cosa pública* de Francesc Eiximenis. En definitiva, Roís de Corella va ser un escriptor **polifacètic**.

En l'obra de Roís de Corella trobem que, per una banda, l'art literari medieval va aconseguir els nivells més elevats –de fet, Roís de Corella va ser, cronològicament, **l'últim gran escriptor medieval**–. Per exemple, seguint els tòpics medievals, va escriure obres religioses i en traduí altres; però del poema marià *Oració a la sacratíssima Verge Maria* és destacable el seu plasticisme en la línia renaixentista.

Per una altra banda, l'obra de Roís de Corella crida molt l'atenció perquè incorpora les **noves característiques renaixentistes** d'influència clàssica (Ovidi) i italiana (Boccaccio): símbols i figures mitològiques, tant en les seues obres en prosa de tema completament mitològic (p. ex. *Història de Leànder i Hero*, *Plant de la reina Hècuba*) com en els seus poemes o proses de tema amorós (*Tragèdia de Caldesa*); estructura clàssica en els textos en prosa i ritme clàssic en els poemes.

En general, tant els elements medievals com els renaixentistes, Roís de Corella els reelaborà aportant **elements originals, personals o que responien a la moda estilística de l'època**: tot i que l'amor és el centre temàtic de tota la seua producció, va atorgar a la literatura una funció terapèutica als seus mals d'amor (com diu a la *Tragèdia de Caldesa*, “*acceptant la ploma, que sovint greus mals descansa*”); incorporà descripcions detallades dels ambients en els textos en prosa i en els poemes, producte dels ambients renaixentistes en què vivia; va introduir diàlegs en els poemes i va incorporar poemes en els textos en prosa (per la qual cosa alguns crítics parlen de “realisme teatral”); féu ús d'una llengua artificiosa però elegant i harmònica, amb ús freqüent de neologismes, perífrasis, hipèrbats abundants, incisos, verb al final del període...

3.5.3 Textos

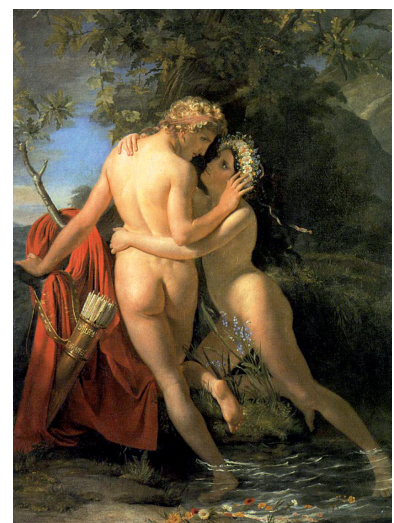
El poema següent, que en la seua versió més antiga du com a títol *Descriu Mossén Corella la sepultura de sa enamorada*, és un clar exponent de l'obra corelliana: original i amb un peu ben ferm en el Renaixement, tot i que conserva trets medievals. El poeta arreplega el **tòpic de la mort per amor**: ell ha deixat la seua vida trista, però no se'n dol, ja que així pot ser al costat de l'estimada. Però Corella basteix aquest tòpic amb recursos moderns. Roís de Corella ens descriu l'hipotètic o futur grup escultòric de la sepultura dels dos enamorats.



W. Van der Haecht, pintura del segle XVI que mostra un grup de nobles reunits.



Miquel Àngel, *Pietà*.



François-Joseph Navez, pintura de 1828 que reproduïx una de les metamorfosis poetitzades per Ovidi, la dels amors del jove Hermafrodita i la nimfa Salmàcida.

En lletres d'or, tendreu en lo sepulcre
la mia mort per excel·lent triümfó,
on clar veuran m'haveu llançat del segle,
ab honestat matant ma vida morta.
E io, esculpit, als vostres peus, en marbre,
agenollat, mostraré gest tan simple,
que tots diran, ab los ulls corrents aigua:
«Cruel virtut, que no la pogué vençre
gest tan humil d'aquest, qui fón un fènix
en vera amor, més amant que tot altre!»

Estareu vós d'alabaust en figura,
treta del viu; imatge de Helena,
en lo quart dit tenint un esmaragde,
i, en l'altra mà, un ram de agnus castus,
sobre lo qual planyerà una tortra;
e dirà el mot, escrit sobre verds lliris:
«Si per algú virtut se degué perdre,
sol per a vós io la volguera rompre;
però lo mal no es deu jamés concebre
per esperar algun bé en puga nàixer».

Si no poguí restaurar-vos lo viure
sol per temor de honestat ofendre,
no us vull negar com aprenguí de doldre:
a Déu pregant guardàs del fondo carçre
vostre esperit, que al meu era conforme.
Mudarà el gest la mia forma en pedra,
quan llegiran aquest mot en la tomba:
«Pensant per mi, haveu après de plànyer».
E no em doldrà la mia vida trista,
que sol per vós la poguí bé despendre.

Ed. Jordi Carbonell: Joan Roís de Corella,
Obra profana, València, Tres i Quatre, 1983
(in grafia normalizzata), p. 53.



Glossari

Fènix: ocell símbol de foc i immortalitat, de resurrecció i vida després de la mort.

Alabaust: forma antiga d'alabastre, és a dir, varietat de pedra blanca, translúcida i sovint amb bandes de colors.

Esmaragde: maragda o pedra preciosa d'un color verd tirant a blau.

Agnus castus: aloc o ximbla, és a dir, planta medicinal que antigament s'usà per a contrarestar els impulsos sexuals; actualment, s'ha vist que és molt bona per a disminuir els símptomes premenstruals negatius de les dones.

Planyerà: lamentarà, plorarà.

Doldre: sentir aflicció, lamentar-se, saber greu.

Carçre: forma antiga de "presó", ací es refereix al cos.

Despendre: emprar els propis recursos, temps per a obtenir un resultat o procurar-se alguna cosa.

18. Relaciona cada estrofa del poema anterior de Joan Roís de Corella amb l'enunciat següent que li corresponga:

- El poeta afirma que, ja que no ha pogut salvar de la mort la seua estimada, a ell no li importarà morir, ja que això és la manera de ser a prop de l'esperit de l'estimada.
- Dedica aquesta part a descriure la figura escultòrica que representarà el poeta en la tomba dels dos enamorats: el posat del poeta indicarà a uns possibles espectadors que la seua mort haurà estat una victòria de l'honestetat de la dama; per aquest motiu, això figurarà en la tomba d'aquesta ben remarcat com a un triomf de la dama.
- El poeta descriu la figura escultòrica de la dama amb un seguit de símbols que ens indiquen el tipus de relació entre ambdós amants: l'estimada no ha correspost l'amor del poeta per no perdre la seua honestetat, per no correspondre a l'amor total que ell demana.

19. Un dels aspectes de Roís de Corella és l'ús de recursos que podríem anomenar teatrals en la seua obra. De fet, hi ha algun crític literari que afirma que, a l'estil d'Ovidi, Roís de Corella converteix l'amor en un espectacle.

- Corella ens descriu amb molt de detall una escena, un grup escultòric contemplat per uns espectadors. Busca al poema tots els trets que ens indiquen que el poeta apareix com un ésser humil, davant la grandesa de la dama.
- En canvi la figura de la dama és presentada com a majestuosa. Busca al poema alguns mots i expressions que confirmen aquesta idea.
- L'ús del discurs directe és un altre dels procediments teatrals. A més de la veu del narrador-poeta, quines altres veus són presents al poema? Però realment, qui les pronunciarà en veu alta? Per quines fórmules van introduïdes en el poema les intervencions en discurs directe? On es troben gravats alguns d'aquests mots expressats en discurs directe?

20. També l'obra de Joan Roís de Corella és innovadora perquè hi introdueix els símbols i les figures mitològiques dels clàssics grecollatins. Busca'n alguns exemples en el text.

21. Seguint un estil llatinitzant, Roís de Corella fa servir molts recursos literaris.

- Emparella els mots o expressions amb un sentit metafòric de la columna de l'esquerra amb el seu significat corresponent de la columna de la dreta:

- | | |
|------------------------------|---|
| 1. M'haveu llançat del segle | a. Reforça la idea d'absència de desitjos sexuals |
| 2. ab los ulls corrent aigua | b. Dona símbol de bellesa, capaç d'inspirar una tràgica passió |
| 3. Helena | c. Ocell, que en la llarga tradició literària medieval, complia sempre un paper de missatger que es planyia d'algun fet |
| 4. esmaragde | d. Plorant |
| 5. agnus castus | e. Pedra preciosa que reforça la idea de bellesa de la dama |
| 6. tortra | f. Símbol de la puresa no marcada |
| 7. verds lliris | g. Que li ha causat la mort |

- Localitza al poema algun exemple de perífrasi, alguna personificació, alguna hipèrbole i algun neologisme.

22. Malgrat que són dos poemes d'estil molt diferent, compara aquest poema de Roís de Corella amb el d'Ausiàs Marc. Què trobes de semblant pel que fa al contingut i a la forma?

EL SISÉ SENTIT

4.1 LA LENGUA I LA VISIÓ OBJECTIVA DE LES COSES

- a) Fixa't en l'arbre; observa la muntanya. On és l'arbre, davant o darrere la muntanya? N'estàs segur?



- b) Per a molta gent aquestes fruites són varietats d'una mateixa fruita. Per què deu ser això? T'hi havies fixat?



- c) On és la carena en aquestes dues imatges?



- d) Te n'havies adonat?: caragol dóna nom a dues coses ben diferents; o no són tan diferents?



4.2 EL LENGUATGE: MITJÀ PER A COMPRENDRE EL MÓN

Hi ha cultures orientals que veuen en el llenguatge i en el pensament un **sisé sentit**, després de la vista, del tacte, de l'olfacte, del gust i de l'oïda; i segurament és aqueixa una interpretació encertada. El llenguatge actua com una finestra per a abocar-nos al món, per a contemplar-lo i per a entendre'l. En les pàgines següents en veurem algunes mostres.

Respondre la pregunta que plantejàvem sobre la fotografia *a)* de l'apartat anterior no té, aparentment, gaire dificultat; des de la nostra posició com a observadors, sembla que no hi ha cap dubte: l'arbre és davant la muntanya. Nosaltres direm, convençuts probablement de l'absoluta objectivitat de la nostra observació, que «L'arbre és *davant* la muntanya». L'assumpte es pot complicar quan descobrim que hi ha llengües com el haussa (llengua d'Àfrica del grup txadià) en què hauríem dit que «L'arbre és *darrere* la muntanya». Van errats els parlants del haussa?, estem equivocats nosaltres?: qui té la raó?

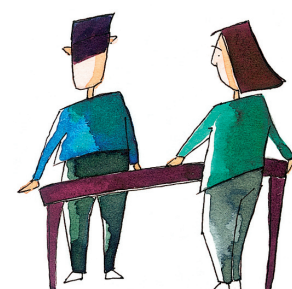
Tots hi tenim raó, almenys una part de la raó. En realitat, aquestes frases, de bon començament tan simples, amaguen dues **construccions diferents de l'espai**. El nostre cos té *un davant* i *un darrere*: tenim l'**experiència** que al davant hi ha la cara (amb els ulls, amb el nas, amb la boca...), la gola, el pit, el ventre, els genolls o els dits dels peus; tenim també l'**experiència** que al darrere hi ha el bescoll o clatell, les espatles, l'esquena... Sabem que això ocorre de manera semblant als animals i a certs objectes, com ara als cotxes i a les cases. Però, ¿hi ha *un davant* i *un darrere* en un arbre, en una muntanya o en una roca? Certament no. Hi ha coses que no tenen una orientació marcada de bestreta: som els éssers humans els qui tendim a aplicar en aqueixos casos una orientació determinada. Nosaltres hem optat per aplicar-hi l'orientació *davant-darrere*; així, quan en observar la fotografia *a)*, diem que «L'arbre és *davant* la muntanya», traslladem aqueixa orientació sobre la muntanya mateixa; la tractem, ens la representem com un cos amb *una cara de davant* (la que veiem, la que «ens mira») i amb *una cara de darrere* (la que no veiem). Ens representem l'escena com si es tractés d'una situació semblant a la que mostra el dibuix núm. 1.

A la vista d'aquesta disposició, diem que «La taula és *davant* Joan».

La **construcció de l'espai** que fan els parlants del haussa en la fotografia *a)* és una altra: a diferència de nosaltres, el haussa entén la muntanya orientada en el sentit *darrere-davant* (vegeu el dibuix núm. 2).



dibuix núm. 1



dibuix núm. 2

Tot açò és molt més que una curiositat. Hi tenim una petita mostra d'un fet important: els éssers humans, a partir de la nostra **experiència**, construïm una determinada representació del món. Aqueixa experiència nostra amb el món està mediatitzada pel contacte físic i corporal que tenim amb les coses, i per la tradició cultural a què pertanyem: al cap i a la fi, per l'**enciclopèdia** (v. més avant § 4.3.2) de cada individu i de cada societat humana. Estem acostumats a parlar de la *cara*, dels *peus*, de la *falda* de les muntanyes, de la *boca* d'una cova o de la *gola* d'un riu: hi **projectem metafòricament** el nostre cos.

4.3 LA LLENGUA: UN MAGATZEM

4.3.1 Conèixer o reconèixer?

1. Què saps de Marco Polo? En quina època va viure? Per on va viatjar? Què va veure per aquells països? Quines novetats va portar a Europa des d'aquelles terres? Busca'n informació en una enciclopèdia.
2. Llig el text següent.

Sovint, quan ens trobem al davant d'un fenomen desconegut, reaccionem per aproximació: busquem aquell retall de contingut que ja és present en la nostra enciclopèdia i que, bé o malament, sembla que explica el fet nou. Un exemple clàssic d'aquest procediment el trobem en Marco Polo, el qual quan va ser a Java, hi va veure (això nosaltres ho comprenem ara) rinoceronts. Però es tractava d'animals que ell no havia vist mai; només que, per analogia amb d'altres animals que li eren coneguts, en distingeix el cos, les quatre potes i la banya. Com que la seua cultura posava a la seua disposició la noció d'unicorn –definit precisament com un quadrúpede amb una banya al musell–, ell designa aquells animals com a unicorns. I en acabant, i com que és un cronista honrat i primfilat, s'afanya a dir-nos que aquests unicorns són bastant estranys, ja que no són blancs i lleugers, sinó que tenen «pèls de búfal i peus com d'elefant»; a més, la banya és negra i lletja, la llengua espinosa, i té el cap semblant al d'un senglar [...].

Però ¿què hauria passat si Polo [...] hagués fet cap a Austràlia, i enmig d'un curs d'aigua hagués descobert un ornitorinc?

L'ornitorinc és un animal estrany, que sembla concebut per desafiar qualsevol classificació, tant científica com popular. Té una llargària mitjana d'una cinquantena de centímetres, pesa dos quilos a tot estirar, té el cos pla recobert de pèl marró fosc, no té coll, i té cua de castor; té el bec com d'ànec, de color blavós a sobre i de color de rosa o jaspia a sota, no té pavellons auriculars, i les quatre potes acaben amb cinc dits palmats, però amb urpes; s'està a sota l'aigua (i hi menja) prou temps per a considerar-lo peix o amfibi, la femella pon ous, però alleta els seus cadells, encara que no se li veu cap classe de mugró. A més a més, al mascle ni tan sols se li veuen els testicles, que són interns. [...]

En el mateix desfici es van trobar els primers colons australians que van veure un ornitorinc. L'havien pres per un talp, i efectivament l'havien anomenat *watermole* ['talp d'aigua'].

Umberto Eco, *Kant i l'ornitorinc*,
Barcelona, Ed. Destino, «L'àncora», 1999, pp. 75-76

Glossari

analogia: semblança entre dues o més coses.

musell: part de la cara on hi ha la boca i els forats del nas.

primfilat: que fila prim, que és molt subtil, que té una gran agudesa mental.

3. Quin títol posaries a aquest text?
4. Resumeix el contingut de cada paràgraf del text en un màxim de tres frases per paràgraf.

5. Què va veure Marco Polo a Java? Quin nom li va posar? En què s'hi va basar? Com va descriure aquest animal?

6. L'ornitorinc té trets semblants a diversos animals; això el fa difícil de **categoria**ritzar. ¿En quins trets degueren basar-se els colons australians per vincular-lo amb el talp? Us pot ajudar a respondre observar aquestes dues fotografies.



ornitorinc



talp

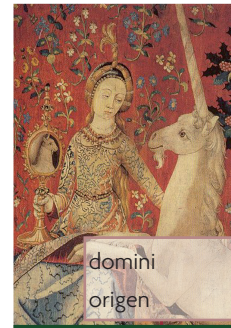
4.3.2 Les paraules, l'enciclopèdia i les metàfores

a) Marco Polo va entendre, es va representar aquella bèstia que veia per primera volta com si fos un unicorn, animal que ja coneixia a través de la tradició cultural europea. Els colons que van arribar a Austràlia van veure l'ornitorinc com si fos un talp (*watermole* 'talp d'aigua'), dels que coneixien a Europa. És a dir, tant Marco Polo com els colons australians van comprendre aquelles novetats a través de les **categories culturals** que ja coneixien, que pertanyien a la seua **enciclopèdia**; algunes característiques d'aquells animals exòtics els van recordar els **prototips** d'altres animals que ells coneixien.

Observeu que aqueixes categories (segments del món, representacions de les coses) estan emmagatzemades en el nostre coneixement per mitjà de **paraules**, de símbols lingüístics. L'estratègia de Marco Polo i dels colons és la mateixa que solem aplicar els parlants en la nostra vida diària: comprem les coses noves (o que veiem com a noves) acostant-les a les categories que ja posseïm.

Aquesta manera de comprendre, d'acostar-nos al món, és metafòrica; en altres paraules, entenem el món a partir del mecanisme de la **metàfora**. Podríem dir que sempre actuem com Marco Polo: entenem les coses a través, per mitjà d'altres coses ja conegudes; projectem l'una sobre l'altra, veiem un domini com a projecció d'un altre.

Per exemple, quan donem el nom de *ratolí* a una [PEÇA DE L'ORDINADOR] hem fet una projecció metafòrica. Com feia Marco Polo, encara que aqueixa [PEÇA DE L'ORDINADOR] no és exactament igual que el prototip de l'animalet rosegador *ratolí* que tots coneixem, hi hem observat alguna semblança que ens ha permès veure-la com si fos un [RATOLÍ]: hem fet flexibles els límits de la categoria [RATOLÍ], hi hem inclòs aqueix nou objecte. Per fer-ho hem seleccionat alguns trets com a bàsics. Quins? Al teu quadern, fes-ne la llista i ordena'ls per grau d'importància. En acabant, compara la teua resposta amb les dels companys i companyes.



b) Cada cultura ha arribat a construir un **sistema de metàfores** que condiciona molt directament la manera com entén certes parcel·les del món i com les expressa lingüísticament. Per exemple, nosaltres partim de metàfores com les següents per entendre l'[AMOR], la [VIDA] o el [TEMPS]:

1. L'AMOR ÉS UNA BATALLA o L'AMOR ÉS UNA MALALTIA MENTAL
2. LA VIDA ÉS UN VIATGE
3. EL TEMPS ÉS UNA COSA ESCASSA I DE MOLT DE VALOR o EL TEMPS ÉS UNA COSA QUE VIATJA CAP A NOSALTRES

Segons tota aquesta informació, fes les activitats següents.

7. Explica els exemples b), c) i d) que hem vist a l'apartat 4.1.

8. Quines metàfores culturals hi ha davall d'aquestes frases?

- a) Encara no he pogut conquerir aquell xicon
- b) He arribat a l'edat de començar a buscar una feina estable
- c) No perdes el temps i afanya't
- d) Si vols estalviar temps i esforços, vés-te'n ara mateix
- e) La setmana que ve anirem a València
- f) Ja ha aplegat l'hivern
- g) Estic boja per Carles



PROJECTE DE RECERCA I EXPRESSIÓ

Trobareu en totes les unitats d'aquest llibre i en aquest apartat de *LES PERSONES I LES LLENGÜES* tasques que pretenen:

- a) Introduir-vos en la **recerca**.
- b) Millorar la vostra competència **comunicativa escrita** i, sobretot, **oral**.

Com veureu, seran propostes que us puguen resultar interessants: us estimularan a investigar, a descobrir, a aprendre i a transmetre els vostres descobriments, per petits que us puguen semblar.

9. **Metàfores pertot arreu?**

Sense adonar-vos-en, vivim envoltats de metàfores, que sovint ens passen desapercebudes. Organitzeu-vos en petits equips; també podeu actuar individualment. Trieu un àmbit concret: la publicitat, els esports, la moda, la fraseologia, la literatura, la política... Durant uns dies colleccioneu les metàfores que hi pugueu trobar i proveu d'explicar-les. Mireu si tenen una connotació positiva o negativa, si estan condicionades per creences, per costums, per ideologies, per interessos concrets (polítics, comercials, militars, etc.). Prepareu una presentació a classe dels resultats de la vostra recerca. Hi podeu aportar els materials en què heu trobat les metàfores (imatges, fotografies, cartells, rètols...).

LA LINGÜÍSTICA: UNA PRESENTACIÓ

Cadascuna de les unitats del llibre que ara mateix comences a llegir s'estructura en diversos apartats. Aquest s'anomena PARAULES i té com a objectiu, per una banda, recapitular i ampliar els coneixements que tens sobre **Lingüística** i, per l'altra, augmentar i millorar la teua capacitat de **parlar** i **escriure** en valencià.

La **Lingüística** és la ciència que pretén estudiar la llengua entenent-la com el sistema de signes que ens permet una comunicació reeixida. Cal reconèixer que, tot i les mancances que presenta de vegades, el llenguatge humà, cristal·litzat en les milers de llengües que es parlen al món, és un aconseguit precíós, magnífic i únic de l'evolució de la humanitat. Estudiar aquesta eina pot esdevenir fascinant.

Segons l'anàlisi lingüística, la llengua es divideix en sis components o subsistemes. Diferents disciplines s'encarreguen d'estudiar cadascun d'aquests subconjunts:

- Els **sons** i els trets que els caracteritzen entren en l'àmbit de la **fonètica**. Aquesta disciplina analitza, doncs, les unitats mínimes que podem emetre en la cadena parlada. Estudia, per exemple, les diferències que hi ha en la realització dels sons que componen un mot com ara *net* en català, en rus o en anglés.
- Els **fonemes** són unitats abstractes sense significat que representen i agrupen diferents realitzacions sonores. La disciplina que analitza aquestes unitats fòniques de naturalesa abstracta s'anomena **fonologia**. Així, la fonologia aïlla un fonema com ara la **e** oberta /e/ i el diferència de la **e** tancada /e/ perquè, quan alternen en la formació d'un mot, creen significats diversos: deu /'dɛu/ 'número 10' i déu /'deu/ 'divinitat'. Açò es produeix amb independència que la **e** oberta es realitze de diverses maneres segons els parlants, segons els contextos en què apareix o segons les varietats de la llengua.
- Els **monemes** són les unitats més petites d'una llengua que podem dir que tenen significat. La **semàntica** estudia el significat de cadascuna de les unitats lingüístiques significatives, des dels monemes fins a les oracions.
- Els **lexemes** (arrels, radicals o bases) són monemes que aporten un significat genèric o lèxic. La **lexicologia** s'encarrega d'analitzar-los. Hi està relacionada la **fraseologia**, com a disciplina s'encarrega de l'estudi de combinacions de mots que estan més o menys fixades.
- Els **morfemes** són monemes que contenen un significat de caire gramatical. Es poden distingir els **morfemes flexius** com ara el gènere, el nombre, la persona, etc. i els **morfemes derivatius** que, afegits a un lexema, permeten la creació d'un mot nou. La disciplina que tracta els morfemes s'anomena **morfologia**.
- Finalment, la **sintaxi** s'encarrega d'esbrinar la manera com totes les unitats significatives es combinen entre elles per a crear oracions.

Aprofundir en els conceptes i els procediments que fa servir la lingüística segur que t'ajudarà a millorar en molts aspectes la teua **competència lingüística**: et permetrà comprendre els fonaments que regulen l'ortografia de la llengua; podràs esbrinar les raons que expliquen per què hi ha formes correctes i formes incorrectes; descobriràs els mecanismes per a formar mots o oracions; et farà conscient de les característiques i de la importància dels sons que hi ha en una llengua; i moltes més idees. En aquest llibre es treballaran tots aquests aspectes que la Lingüística ha aportat.



FONÈTICA

5.1 PRONÚNCIA: ELS SONS VOCÀLICS

1. Escolta aquest text. Para atenció, sobretot, en les vocals tòniques marcades en roig.

Viatges de Joan Paiporta

(MONTSERRAT ALEXANDRE, 1978)

Sóc a la sala d'espera del metge. Me n'he vingut a l'ambulatori perquè tinc un poc de febra. Crec que ahir, després de vindre del Trinquet, vaig estar massa temps parlant amb els companys a sota de ma casa i m'he refredat. No m'agraden els metges, ni els hospitals. Em fan sentir aprehensió. M'agradaria poder guarir-me jo sol, com abans ho feia la gent. Em fa la impressió que actualment les persones emmalalteixen més prompte. La meua àvia contava que, al poble, no hi va anar mai un metge. Encara sort com hi vivia la Tia Remei, que era esquiladora i sanadora i qualsevol mal el feia desaparèixer amb herbes, fregues i benes fetes amb un pedaç de roba vella. Recorde que, quan vaig fer el servei militar al Pirineu, la cosa no era molt diferent. Una vegada un camió em va atropellar a dintre d'un túnel i, a empentes i redolons, vaig anar a parar a la infermeria amb les dues orelles dessocades. Recorde que era un matí calorós d'hivern, cosa estranya en aquella zona de muntanya. Quan vaig arribar per tal que m'ajudaren, no podia veure el rètol, de tan marejat com vaig arribar.

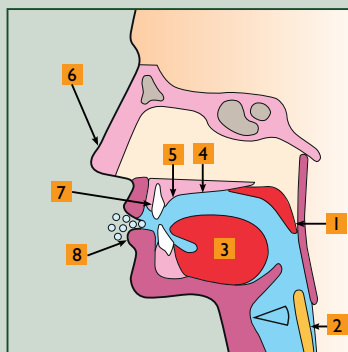
Estava de guàrdia un sergent valencià que sempre parlava fent rimes i al qual anomenàvem en secret *el Poeta*. Aquell home no havia llegit ni un sol llibre de medicina en sa vida. Per no tenir, no tenia ni el títol d'infermer. Em va mirar i es va fer blanc, pàl·lid com un pa de cera. De seguida, van començar a vindre-li ois, calfreds i mal de ventre. No sabia què fer-se amb tanta sang com m'eixia a mi de l'orella, pobre home. De sobte, es va fer el fort, va apropar el focus i va dir: «Apa! Açò ha de passar per mi!» Vaig veure com agafava una xeringa amb la mà tremolosa, disposat a posar-me la injecció antitètica; i quan ja estava a punt d'injectar-me, em va confessar que li agafaven atacs de vertigen quan veia la sang. Em va dir que, quan era jove, havia sigut un home de món, que havia viatjat moltíssim amb un amic i que, amb un vaixell xicotet, *la Tramuntana*, havien arribat, fins i tot, a Tunis. Allà, em digué, va patir molt perquè el país travessava una etapa d'epidèmia de rubèola i pallola que causava moltíssimes baixes entre la població. Era un home sensible i afectuós. Va deixar la xeringa a la safata i va començar a contar-me un munt d'anècdotes sobre els seus viatges: de quan va anar a Hongria i hi va conviure tres anys amb una família de gitanos que tenien família a l'Empordà i que el van tractar molt bé. Quins records...

Tantes que n'he passat pel món jo, i ara em constipe molt sovint! Massa. Aquest matí la meua dona Empar m'ha sentit esternudar per nèsima vegada i m'ha dit que no és normal aquesta tos que tinc i que esternude com si estigués posseït. M'ha aconsellat (m'ha ordenat, vaja) que prenguéis cita i que me'n vingúes per tal que el Dr. Clofoll m'avalués. Està tothora donant ordes, aquesta dona, des que vinguérem de Sardenya. No li ha vingut bé el canvi. Crec que es posa de mal humor perquè ha començat a enyorar la seua ciutat, l'Alguer. Darrerament, diu que el clima del País Valencià li fa al·lèrgia, que li provoca acne i èczema. En el fons, crec que troba a faltar la meravella que suposa alçar-se de matí i contemplar l'eixida de sol sarda. M'he hagut d'afaitar escoltant-la renegar: «Aquí no trobaré mai l'harmonia, la meua pell se'n ressenteix... veus, ja m'ha eixit un altre gra, eh!» Ai, quina llàstima de persona.

(autora: Sandra Montserrat)

Com ja saps, els sons de la llengua, els que produïm quan parlem, són ben especials. De fet, reben un nom ben concret: **sons articulats**. I és que els sons [p], [k], [z], [a], [ɛ], [o], etc. es produïxen quan expulsem l'aire acumulat als pulmons, modificat mitjançant els òrgans articuladoris.

Per exemple, el so [p] és produït quan l'aire, en eixir, topa amb els llavis; el so [o], quan, sense tancar la boca completament, arredonim els llavis. Precisament, hi ha una diferència important entre un so, com ara [p], i, un altre, com ara [o]. El primer s'anomena **consonant** i es produïx quan algun dels òrgans articuladors obstrueix completament o quasi completament l'eixida de l'aire. En canvi, la **vocal** es caracteritza perquè els òrgans articuladors es modulen, però deixen passar l'aire còmodament.



- 1. Vel del paladar
- 2. Cordes vocals
- 3. Llengua
- 4. Paladar
- 5. Alvèols
- 6. Nas
- 7. Dents
- 8. Llavis

Hi ha dues característiques més que defineixen les vocals:

- a) **Formen el nucli de la síl·laba.** És a dir, sense vocals no podríem pronunciar una síl·laba i, per tant, no podríem articular correctament les paraules: *re-cor-dem*; poden aparèixer, fins i tot, soles en una síl·laba: *a-mor*
- b) **Són totes sonores.** És a dir, sempre que pronunciem una vocal, vibren les cordes vocals. Ho pots comprovar fàcilment. Posa la mà al coll: si dius [s], com si li diguesses a algú que callés (*ssssss*), no notaràs cap moviment, cap sensació; en canvi, si dius [a], com quan vas al metge i et fa obrir la boca (*aaaaaa*), notaràs com vibra el coll (en realitat, les cordes vocals).

Les consonants també poden ser sonores ([z] a *casa* o la [b] de *bou*); tanmateix, les vocals mai no seran sordes.

2. Quants sons vocàlics tenim? Descobreix-ho assenyalant els sons vocàlics d'aquesta frase del text «Viatges de Joan Paiporta»:

Aquest matí la meua dona Empar m'ha sentit esternudar per enèsima vegada i m'ha dit que no és normal.

És ben important diferenciar els 7 sons vocàlics tòpics del català occidental i oriental central: [a], [e], [ɛ], [i], [ɔ], [o], [u] (recorda que el balear té, a més, una [ə] neutra tònica). No importa si fas un so [a] amb la boca ben oberta o potser amb la boca un poc més tancada en la paraula *casa* o, si pronuncies *dona* amb una [ɔ] ben oberta o un xic menys oberta, ens entendrem ben bé igual. Ara bé, si pronuncies *dona* amb una [o] tancada ['dona] en la frase de l'activitat 2, tindrem un problema de comunicació perquè ['dona], com bé saps, és la tercera persona del singular del verb *donar*. I és que [o] i [ɔ], com també [ɛ] i [e] són **fonemes** diferents. Com ja sabeu, els fonemes són unitats abstractes sense significat que representen i agrupen diferents realitzacions sonores. Així, si diem *casa* ['kaza], parlem d'una cosa ben diferent a *caça* ['kasa]; i no solament perquè s'escriuen diferent, sinó perquè sonen diferent. La primera té el so [z] (s sonora) i la segona, el so [s] (s sorda). Per tant, [z] i [s] també són fonemes diferents: **poden fer canviar el significat d'una paraula.**

El símbol per a indicar aquesta unitat és //. Així, la nostra llengua té 7 fonemes vocàlics:

/a/, /e/, /ɛ/, /i/, /ɔ/, /o/, /u/

Recorda que cal identificar-los i pronunciar-los bé, perquè, si no, podríem no entendre'ns!

3. Escolta aquestes paraules de l'anglès. Indica amb una creu si la paraula du una [ɛ] oberta o una [e] tancada; fes-ho en una graella com aquesta al teu quadern.

e oberta ([ɛ])	e tancada ([e])
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

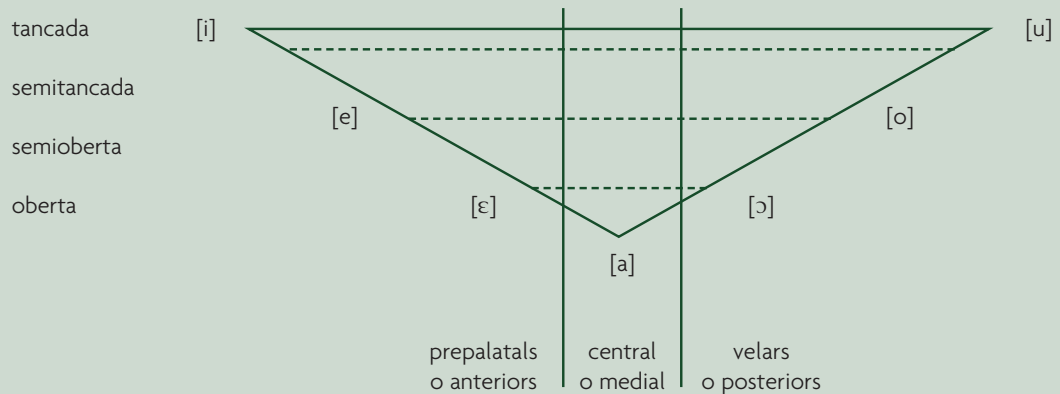
4. Saps on parlen portugués? Indica amb una creu si la paraula du una [ɔ] oberta o una [o] tancada; fes-ho en una graella com aquesta al teu quadern.

o oberta ([ɔ])	o tancada ([o])
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

5. Ara sentiràs un conjunt de paraules en la nostra llengua. Escriu-les en la columna que corresponga; fes-ho en una graella com aquesta al teu quadern.

e oberta ([ɛ])	e tancada ([e])	o oberta ([ɔ])	o tancada ([o])
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Com hauràs pogut observar, la /a/ es pronuncia amb la boca més oberta que la /i/, i la /i/ es pronuncia més avant que no la /u/, que sembla que la tinguem enganxada a la gola. Fet i fet, les vocals tenen una posició i una obertura característiques:



6. a) Saps pronunciar la [ɛ] oberta? És ben fàcil! Prova de col·locar la boca com si volguesses pronunciar una [a], però, al mateix temps, prova de fer una [e]. Així, per exemple, fes primer [sal] i després, sense deixar l'obertura de la boca que has creat, fes [sɛl]. Joga amb el teu company a pronunciar aquestes paraules, primer amb una [a] i després amb una [ɛ]:

col·legi, exèrcit, cel, mel, anècdota, preu, excepte, mèrit, idèntic, correcte, serra

b) Ara pronuncia correctament aquesta frase del text «Viatges de Joan Paiporta»:

Darrerament diu que el clima del País Valencià li dóna al·lèrgia, que li provoca acne i èczema.

7. a) Pronuncia aquestes paraules que duen [ɛ] oberta:

Miquel, tela, vela, arrel, model, clientela, novel·la, ferro, gerro, govern, Robert, Albert, histèric, mèrit, premi, perpetu, fèmur, cèl·lula, respecte

- b) Separa les paraules de 7a) en síl·labes i respon aquesta pregunta. La vocal [ɛ] oberta apareix en síl·laba àtona o tònica?
- c) Fes el diminutiu d'aquestes paraules: *arrel, novel·la, gerro, premi*. Què li ha passat a la vocal assenyalada?

La e oberta /ɛ/ SEMPRE apareix en contextos tònic. Tot i això, sovint no estem segurs si hi ha una e oberta o, per contra, una e tancada. Hi ha alguns contextos que afavoreixen l'aparició de la e oberta. Així, per exemple:

- davant d'una síl·laba que té i o u: *exèrcit, medi, col·legi, misteri, satèl·lit, rèptil, histèric, mèrit, idèntic, premi, règim, ingènua, perpetu, fèmur, cèl·lula...*
- davant l, rr o r+consonant (d, t, l, s, x, etc.): *cel·fel, mel, Miquel, pel, tel, tela, vela, gel, arrel, model, candela, clientela, novel·la, ferro, gerro, guerra, serra, terra, caverna, etern, govern, hivern, moderna, taverna, cert, cobert, desperta, perd, verd, Robert, Albert...*
- en mots amb el diftong -eu: *peu, trofeu, fideu, deu* (10)...
- en la majoria de mots esdrúixols: *rèplica, paciència, anècdota, gènesi...* (però: *església*)
- i també en alguns cultismes (*telègraf, elèctrode, espectre, acèfal, telègraf, germen, vèrtex, pètal...*) i mots acabats en -ecte/a o -epte/a (*afecte, correcte, selecta, concepte, recepta, respecte...*)

8. a) Saps pronunciar la [ɔ] oberta? També és molt fàcil. Prova de col·locar la boca com si volguesses pronunciar una [a], però, al mateix temps, ajunta un poc els llavis i pronuncia una [ɔ]. Així, per exemple, fes primer [sal] i després, sense deixar l'obertura de la boca que has creat, arredoneix els llavis i fes [sɔl] (astre). Joga amb el teu company a pronunciar aquestes paraules, primer amb una [a] i després amb una [ɔ]:

ambulatori, poble, cosa, home, record, dona, sort, fort



b) Ara pronuncia correctament aquest fragment del text «Viatges de Joan Paiporta»:

De seguida van començar a vindre-li ois, calfreds i mal de ventre. No sabia què fer-se amb tanta sang com m'eixia a mi de l'orella, pobre home. De sobte, es va fer el fort, va apropar el focus i va dir: Apa! Açò ha de passar per mi!

c) Ara fes el diminutiu de les paraules de 8a). Què li ha passat a la vocal assenyalada?

La *o* oberta /ɔ/ SEMPRE apareix en contextos tòpics. Tot i això, sovint no estem segurs si hi ha una *o* oberta *o*, per contra, una *o* tancada. Hi ha alguns contextos que afavoreixen l'aparició de la *o* oberta. Així, per exemple:

- davant d'una síl·laba que té *i* o *u*: *soci*, *odi*, *noi*, *joia*, *somni*, *divorci*, *oli*, *catòlic*, *obri*, *pròxim*, *tònic*, *còmput*, *corpus*, *mòdul*...
- en mots amb el diftong *-ou*: *bou*, *prou*, *moure*, *ploure*, *dijous* (però: *pou*)
- en la majoria de mots esdrúixols: *còlera*, *còmode*, *nòmada* (però: *fórmula*, *pólvora*)
- i també en alguns cultismes (*esòfag*, *quiròfan*, *pròleg*, *tòrax*, *amorfi*...) i mots acabats en *-oc/a*, *-ofa*, *-ol/a*, *-ort/a*, *-ost/a*, *-ot/a*... (*albercoc*, *foc*, *roca*, *carxofa*, *bunyol*, *llençol*, *pinyol*, *escola*, *solt*, *fort*, *horta*, *porta*, *post*, *resposta*, *xicot*, *casota*, *granota*...)
- i en altres mots: *home*, *dona*, *coll*, *bo*, *so*, *açò*, *això*, *allò*, *molla*, *brossa*, *gros*, *posa* (verb *posar*), *cosa*, *cor*, *or*, *hora*, *fora*, *cos*, *mos*, *prosa*, *rosa*... Sovint, en aquestes paraules, la vocal /ɔ/ es correspon al diftong en castellà: *foc-fuego*, *ou-huevo*, *cos-cuerpo*, *pont-puente*, *sort-suerte*, *volta-vuelta*, etc.

9. a) Entra a Apertium (<http://www.apertium.org/>) i cerca la traducció d'aquestes paraules de l'anglès:

Evaluation ▶ _____; Sergeant ▶ _____; Sovereignty ▶ _____;
 Assembly ▶ _____; Hungarian ▶ _____

b) Canvien les vocals assenyalades o són iguals?

10. Cerca en el text «Viatges de Joan Paiporta» paraules que, traduïdes al castellà, tenen alguna diferència vocàlica significativa i classifica-les; fes-ho en una graella com aquesta al teu quadern.

S'escriuen amb A	S'escriuen amb E	S'escriuen amb I	S'escriuen amb O	S'escriuen amb U
afaitar	refredat	infermeria	_____	_____

En general, els derivats de les paraules que has trobat en el text «Viatges de Joan Paiporta» conserven la mateixa vocal; així, *infermer*, *empordanés*, *hongarés*, *retolar*, etc. Tanmateix, hi ha un grup de mots cultes que canvien de vocal en el derivat (són pseudoderivats, en realitat, cultismes):

mot primitiu	mot pseudoderivat
món	m <u>u</u> ndial, m <u>u</u> ndà
títol	tit <u>u</u> lar
jove, joventut	ju <u>u</u> venil
boca	b <u>u</u> cal
corba	cu <u>u</u> rvatura
home	hu <u>u</u> mà, hu <u>u</u> manitat, hu <u>u</u> manisme
doble	du <u>u</u> plicar
nodrir	nu <u>u</u> trició

Com hem dit adés, sovint la mateixa paraula es pot escriure de diverses maneres en llengües diferents. Per exemple, en la nostra llengua i en portugués escrivim amb *h* la paraula *harmonia*, en canvi, en castellà i occità és *armonia*. Cal que recordes que:

- S'escriuen amb **h** inicial: *hàbil, hui, haver, hivern, ham, humil, harmonia, hegemonia, hemisferi, heterodox, hel·lènic, hendecasil·lab, hexàgon...*
- S'escriuen amb **h** intercalada: *adherir, cohesió, exhortar, aleshores, cohibir, inherent, alhora, conhort, inhibició, vehicle, aprehensió, subhasta...*
- ...però, s'escriuen sense **h**: *cacauet, coet, Judit, malaurat, orfe, orxata, os, ostatge, ou...*

11. Cerca en el text «Viatges de Joan Paiporta» totes les paraules amb *h*. Para atenció sobretot a l'escriptura de les fórmules d'exclamació.

12. Escolta les 4 primeres cobles del poema d'Ausiàs Marc que has treballat en l'apartat LITERATURA i assenyala les [ɔ] i [ɛ] que hi trobaràs.

MORFOLOGIA

5.2 FORMAR NOVES PARAULES

5.2.1 La derivació

La derivació és un procediment morfològic per a formar mots nous afegint un **afix** a l'arrel d'un mot, el qual normalment s'anomena **base**. La base pot presentar una forma reduïda respecte del mot original: l'afix *-er* no s'afeg directament a *ferro* (s'obtidria una forma inexistent **ferroer*) sinó a la *ferr-*, d'on eixirà *ferrer*. La forma *ferro* és un mot **primitiu** mentre que *ferr-* és la base del mot. Aquests afixos poden ser, segons la posició que ocupen respecte de la base:

- a) **Prefixos:** quan van anteposats a la base (*preveure, transportar*).
- b) **Suffixos:** quan van posposats a la base (*cotxàs, massatgista, habitació*). La sufixació pot ser:
 - I. **sufixació lèxica**, que permet formar mots nous: de *massatge, habitar* o *conèixer* podem formar *massatgista, habitació, coneixement*;
 - II. **sufixació valorativa**, que no origina mots nous de significat diferent, sinó que matisa la base amb un tret valoratiu (diminutiu, augmentatiu, despectiu, etc.), sense modificar-ne la categoria. Els derivats valoratius no solen tenir entrada nova al diccionari (*pastisset, cotxàs, portota*).
- c) **Infixos:** quan s'insereixen entre la base i un sufix. Aquests no solen aportar significat (*car-nisser, apegalós, llenyater*).

Hi ha mots formats per derivació en què simultàniament s'ha adjuntat un prefix i un sufix a una base. S'anomenen mots **parasintètics** (*emboiregar, empolsegat*).

Per altra banda, tingueu sempre present que tant l'afix com la base poden presentar una certa variabilitat formal i ortogràfica: **nou** al costat de **novetat**, **habitació** però **inhibició**.

13. Forma els derivats corresponents i observa la variació formal del prefix:

prefix	base	resultat
<i>in</i>	rompre	<i>irrompre</i>
	legítim	
	potent	
	real	
	millorar	...
	lògic	
	pensat	
	validar	

14. Deriva d'aquests adjectius el nom abstracte sempre amb el mateix sufix i observa la variació:

Ex.: *nou* > *novetat*

- | | | |
|-----------------|----------------------|------------------|
| a) <i>segur</i> | d) <i>igual</i> | g) <i>cast</i> |
| b) <i>bo</i> | e) <i>reversible</i> | h) <i>breu</i> |
| c) <i>sant</i> | f) <i>absurd</i> | i) <i>lleial</i> |

15. De vegades, els derivats amb sufixos valoratius poden lexicalitzar-se i prendre un significat nou, relacionat lògicament amb la formació sufixal. Utilitzant, si cal, el diccionari, digues el significat del derivat valoratiu i el significat nou que ha generat:

Ex.: *llengua*: *llengüeta* 'llengua menuda' i 'lamineta mòbil en el tub de certs instruments de vent, que produeix el so amb les seues oscil·lacions'.

- | | | |
|-------------------|-------------------|-------------------|
| a) <i>barbeta</i> | c) <i>fullet</i> | e) <i>patinet</i> |
| b) <i>blavet</i> | d) <i>bombeta</i> | f) <i>floreta</i> |



16. És habitual que es pugui adjuntar alhora més d'un prefix i més d'un sufix. Analitza morfològicament els mots següents, això és, separa'n els afixos de la base i intenta definir el significat del mot:

Ex.: *preamplificador*: *pre-ampl(e)-ific-ador* 'aparell que serveix (-*ador*) per a fer (-*ific*-) més ample (-*ampl(e)*-) un so, és a dir, més potent, i que es col·loca abans (*pre*-) de l'amplificador principal'.

- | | |
|-------------------------------|--------------------------|
| a) <i>desnacionalitzar</i> | d) <i>rectificar</i> |
| b) <i>contrarevolucionari</i> | e) <i>antiterrorista</i> |
| c) <i>interactivitat</i> | f) <i>manotejar</i> |

17. Digues quina categoria tenen les bases de cada bloc i forma tots els derivats que pugues amb els sufixos. Observa quina categoria gramatical nova han assolit. No oblidis que el sufix pot variar de forma lleugerament.

bases	sufixos
<i>esperar, romandre, penedir, rebre, explicar, llaurar</i>	<i>-dor, -ment, -ció, -alla, -ança</i>
<i>angoixa, València, banya, Crevillent, profit</i>	<i>-í, -ós, -ut, -à</i>
<i>fàcil, castellà, capaç, mòbil, actual, dèbil</i>	<i>-ejar, -itzar, -itar</i>
<i>coent, trist, segur, vell, net, fi, igual</i>	<i>-esa, -or, -etat</i>

5.2.2 La composició

La **composició** és un procediment que permet crear una paraula nova per mitjà de la combinació de dues bases. Aquestes tenen un significat propi i poden aparèixer de manera independent.

18. Llig atentament aquestes paraules compostes: *escura-ximeneres, rodamón, guarda-roba, escurabutxaques, passaport, esclata-sangs, aeroport, caravista, fisicoquímic, cara-redó, salvavides, busca-raons, furgadents, roda-soques, para-xocs, mata-rates*.
- Classifica-les en dos grups segons porten guionet o no en porten.
 - Segons la classificació anterior, pots deduir que s'escriuen amb guionet les paraules compostes amb el primer element acabat en _____ i el segon començat per les consonants _____, _____ o _____.
19. Classifica els compostos següents i memoritza per què duen guionet: *xano-xano, agnus-dei, adéu-siau, tres-cents, pèl-blanc, nord-americà, dalai-lama, sud-est, Bell-lloc, vint-i-dos, cor-robot, no-violència, despús-ahir, bup-bup, no-res, zig-zag, sud-africà, xino-xano, pit-roig, ex-libris*.
- numerals;
 - punts cardinals en la primera base;
 - reduplicatius;
 - lectura difícil;
 - amb accent ortogràfic en el primer element del compost;
 - no + nom;
 - manlleus no adaptats (del llatí o d'altres llengües).
20. Tria i acaba els mots corresponents a les definicions. Cap no du guionet: *vist..., us..., all..., vice..., anglo..., cap..., nou..., col...*
- Verificació i conformitat d'un certificat, d'una actuació, etc.
 - Col d'una raça cultivada, molt propera del bròquil, d'inflorescència extraordinàriament desenvolupada que es menja quan encara és poncella i presenta una massa carnosa gairebé sempre blanca.
 - Moviment cultural d'abast polític iniciat a Catalunya a la primeria del segle xx.
 - Salsa feta d'alls picats debatuts amb oli.
 - Relatiu o pertanyent als anglesos establerts a Amèrica.
 - Càrrec que pot assumir en cas d'absència, les funcions del rector.
 - Nombre que no s'altera si s'inverteix l'ordre de les seves xifres.
 - Dret d'aprofitar-se dels fruits d'una cosa que és propietat d'altri.



Definicions adaptades del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans

5.2.3 La conversió

La **conversió** (també coneguda com a habilitació o transcategorització) és un procés de formació de mots que consisteix a canviar la categoria gramatical de la base sense canviar-ne la forma, és a dir, sense afegir cap afix derivatiu. El mot *sal* és un nom. Sense afegir cap afix derivatiu, obtenim *salar* que és un verb. Alerta que *-ar* no és un afix, sinó un morfema flexiu.

També és una conversió la transcategorització de les formes no personals del verb en noms o adjectius: *menjar, aprenent, coent, bullit*. Igualment es considera conversió l'habilitació d'un nom comercial: *rímel, xiruca*.

21. Troba els mots que han experimentat conversió de les oracions següents. Explica de quin tipus de conversió es tracta, és a dir, quina és la categoria gramatical d'origen i quina la d'arribada:

- a) L'escrit estava imprès en paper color carabassa. Ex.: *escrit* és un participi habilitat com a nom.
- b) Porta'm el berenar: un dònut.
- c) Cal escalonar la tornada de vacances.
- d) Fuma havans i du texans desgastats.
- e) El rostit serà el sopar de hui.



5.2.4. Altres procediments de formació de mots (siglació, truncació)

La **siglació** és el mecanisme de formació de mots nous que consisteix a unir les primeres lletres o síl·labes de diverses paraules que constitueixen un determinat sintagma o enunciat. Se solen ometre les conjuncions, preposicions o articles del sintagma (però no en *CiU* 'Convergència i Unió'). S'acostumen a escriure en majúscules i sense punts ni espais en blanc entre les lletres que les componen: *ESO, EUA, UNESCO*.

Si el mot no es pot pronunciar amb facilitat, es fa servir el nom de les lletres que el formen: una ONG (una *oenegé* o una *oenagé*). De vegades, l'ús freqüent fa que les sigles arriben a convertir-se en una paraula més de la llengua: es **lexicalitzen**. Aquestes sigles lexicalitzades funcionen plenament com un nom i s'escriuen en minúscula: *ovni* 'objecte volador **no** identificat', *radar* 'radio **detecting and ranging**', *làser* 'light **amplification by stimulated emission of radiation**', *sida* 'síndrome d'immunodeficiència **adquirida**'.

La **truncació** és el mecanisme que forma mots a partir d'una part d'un altre mot, ja siga la inicial o la final: *Toni, Quim, Cesc, Cento, Nelo, Va(d)oro* (en el cas de noms masculins, de vegades, s'afeg una -o final), *Montse, cine, micro, tele*.

22. Uneix els mots formats per siglació de la primera columna amb l'expressió originària:

PAS	impost sobre el valor afegit
NIF	<i>Personal computer</i>
UA	Comissions obreres
ONG	número d'identificació fiscal
PC	Organització Mundial de la Salut
IVA	Canal Nou
CCOO	Red Nacional de Ferrocarriles españoles
TV3	<i>United Nations Children's Fund</i>
OMS	personal d'administració i serveix
C9	organització no governamental
RENFE	Universitat d'Alacant
UNICEF	Televisió Tres
CD-ROM	<i>compact disc read-only memory</i>



23. Refés els noms truncats següents: *Quel, Montse, Felo, cine, Ximo, Marga, Colau*.

SINTAXI

5.3. L'ESTRUCTURA SINTÀCTICA: LES PARAULES I ELS SINTAGMES

Les paraules són unitats bàsiques del sistema de comunicació humà. Com ja saps, estan formades per **monemes** i per **morfemes**. És la **morfologia**, doncs, la branca de la Lingüística que s'encarrega d'estudiar com es formen. Per altra banda, les regles sintàctiques d'una llengua permeten que les paraules es combinen per a formar **oracions**. Podríem dir que les paraules són les rajoles que s'uneixen entre si per a formar parets i que, gràcies a l'estructura que els donen els pilars i les bigues, formen un gran edifici. La **sintaxi** mira d'estudiar aquestes regles estructurals que regulen les combinacions dels mots.

Si l'edifici és l'oració, les rajoles són les paraules i l'estructura és faena de la sintaxi, podríem dir que els sintagmes són les parets. Els **sintagmes** són agrupacions de paraules que tenen una relació més estreta entre si. De fet, és l'estadi intermedi entre l'oració i les paraules. Aquesta vinculació es pot manifestar, per exemple, a través de la **concordança**. El sintagma [*Alguns pots buits*] es caracteritza pel fet que tots els mots que el componen concorden, això és, prenen el morfema de plural -s.

Aquesta relació també es pot percebre a través de les relacions semàntiques –és a dir, de significat– que contrauen els mots que formen el sintagma. En el sintagma [*Fa escultures*], veiem com el primer element no pot prescindir del segon. No seria gramatical el segment **Fa*. En altres casos, la relació semàntica és més feble. En el sintagma [*Vindrà demà*], l'element [*demà*] sí que és prescindible, tot i que és clar que expressa una circumstància temporal relacionada directament amb l'acció de *venir*.

24. Marca els grups de paraules que podrien ser un sintagma i els que no. Raona la resposta.

- a) Parla de
- b) Aquestes pomeres properes
- c) Puja a l'autobús
- d) Preparat per a
- e) El distància
- f) Un full de paper
- g) Completament tranquil
- h) Tinc temps
- i) La dedicació a l'estudi



25. Destria els casos en què la vinculació dels mots que formen els sintagmes següents es manifesta a través de la concordança o de la relació semàntica dels elements:

Ex.: En el sintagma [*Prescindiu del cotxe*] la vinculació dels mots que formen aquest sintagma verbal es manifesta a través de la relació semàntica. En concret, el verb *prescindir* necessita l'element que el segueix per a tenir sentit complet.

- a) [*Aquelles estructures defectuoses*]
- b) [*Anaves a casa*]
- c) [*Disposat a tot*]
- d) [*Dissenyaven una aeronau militar*]
- e) [*Dissenyaven aeronaus militars*]
- f) [*La caiguda de les fulles*]
- g) [*Uns bons ordinadors portàtils*]
- h) [*Contra tu*]



5.4 L'ESTRUCTURA DEL SINTAGMA

Els sintagmes s'organitzen al voltant d'un **nucli**. El nucli és la paraula de la qual depenen la resta d'elements que el formen. Un sintagma pot estar format per una sola paraula o per diverses. *Mengeu*, per exemple, pot constituir un sintagma verbal tot sol, però també pot prendre diversos elements: *No mengeu pa en el cotxe ara*.

Els **especificadors** són els elements que apareixen típicament davant del nucli i serveixen per a concretar-ne el significat. Els articles, els quantificadors, alguns adverbis o la partícula negativa *no* funcionen com a especificadors.

Els **complements** són sintagmes que serveixen per a restringir o per a completar el significat del nucli i prototípicament se situen a la dreta del nucli. Com hem dit adés, hi ha complements que depenen fortament del nucli: es diu que són **regits**. Els que no són exigits pel nucli s'anomenen **adjunts**.

26. Indica el nucli, els especificadors i els complements que hi ha en els sintagmes següents:

Ex.: [Les tomaques de l'horta] [Les_{esp} tomaques_{nucli} de l'horta_{compl}]

- | | |
|--|---|
| a) [Contenta del resultat] | e) [Massa alegrement] |
| b) [Ploreu d'alegria] | f) [Potser tornarà de la reunió en autobús a les set] |
| c) [No ploreu d'alegria] | g) [Moltes hores sense electricitat] |
| d) [Totes les receptes de cuina adequades] | h) [Donava instruccions als obrers] |

27. Indica quins complements de l'exercici 26 són regits i quins són adjunts.

5.5 LES CATEGORIES GRAMATICALS I LES CATEGORIES SINTÀCTIQUES

Les **categories gramaticals** que poden funcionar com a nucli d'un sintagma són el **nom**, el **verb**, l'**adjectiu**, l'**adverbi** i la **preposició**. La resta de categories gramaticals són:

- les que funcionen com a especificadors: l'**article determinat** (*el, la...*), l'**article indeterminat** (*un, uns...*), els **demonstratius** (*aquest, aquell...*), els **possessius** (*el meu, el nostre, son, sa...*) o els **quantificadors** (*cinc, molts, massa, algunes...*);
- les **conjuncions**, que pertanyen al conjunt dels **nexes** (*que, però, o, perquè...*);
- i les **interjeccions**, que es caracteritzen pel seu valor subjectiu i expressiu (*Au!, Apa!...*).

Així doncs, es poden establir les categories sintàctiques següents, segons la categoria gramatical del nucli:

- El **sintagma nominal** s'organitza al voltant d'un nom: [*L'estació meteorològica*]_{SN} *no funciona*, *He visitat* [*el centre d'acollida d'immigrants*]_{SN}, *Vull* [*pa*]_{SN}. Els **pronoms** es poden considerar un tipus de nom.
- El **sintagma verbal** té un verb com a nucli: [*Plou*]_{SV}, *Jo* [*necessite un estoig*]_{SV}, *Ta mare* [*ha alçat tots els joguets en una caixa*]_{SV}
- El **sintagma adjectiu** es forma a l'entorn d'un adjectiu: *El local estava* [*ple de bons amics*]_{SA}, *El vaig trobar* [*més content que un gínjol*]_{SA}.
- En el **sintagma adverbial**, un adverbi funciona com a nucli i no es massa habitual que tinga ni especificadors o complements: *Va dinar* [*tranquil·lament*]_{SAdv} *a sa casa*.
- El **sintagma preposicional** està constituït per una preposició i, quasi sempre, per un SN que funciona com a complement: *Viu* [*de l'almoïna*]_{SP}, *No isques* [*de casa*]_{SP} [*sense l'abric*]_{SP}.

28. Indica la categoria dels sintagmes de l'activitat 26, tenint en compte la categoria gramatical del nucli.

29. Escriu exemples dels diversos tipus de categories sintàctiques que s'ajusten a les estructures següents:

- a) Nucli
- b) Especificador + Nucli
- c) Nucli + Complement
- d) Especificador + Nucli + Complement
- e) Nucli + Complement + Complement
- f) Especificador + Nucli + Complement + Complement

LÈXIC, SEMÀNTICA I FRASEOLOGIA

5.6 LES MALALTIES

Un **camp semàntic** és un conjunt de termes i expressions que comparteixen uns mateixos trets de significat: el color, les parts del dia, els aliments, els oficis, el mobiliari... El personatge del text reflexiona sobre temes diversos, però hi ha una presència important de lèxic relacionat amb el tema de les malalties.

30. Selecciona-hi tots els mots que tinguen relació amb aquest camp semàntic i classifica'ls en la graella següent:

Malalties:	Síntomes:	Estris per a curar:	Remeis o medicines:
------------	-----------	---------------------	---------------------

31. Completa la graella amb aportacions lèxiques d'aquest camp semàntic que tu conegues.

32. Les definicions següents pertanyen també a mots del camp semàntic de la salut: escriu la paraula o frase feta a la qual es refereix, seguint l'exemple:

- a) Conjunt de medicaments i estris imprescindibles per a una atenció mèdica bàsica i que solem tenir a casa: *farmaciola*
- b) Defecte visual que pateixen les persones que no veuen amb nitidesa els objectes distants:
- c) Efecte d'eixir la sang del nostre cos:
- d) Malaltia que destrueix les nostres dents:
- e) Rotura dels ossos:
- f) Molèstia inflamatòria a la gola:
- g) Infecció per la qual se'ns omple el cos de grans amb pus i que es passa una vegada en la vida:
- h) Acció de reposar al llit per guarir-se d'una malaltia:
- i) Afecció que pateix el nostre cos per efecte de virus o bacteris:
- j) Acció de prevenir malalties:
- k) Sensació de mareig que provoca molèsties a l'estómac:

33. Completa les oracions següents amb alguna de les paraules del camp semàntic de la salut que tens més avall:

- a) Quan vaig caure em vaig pegar un colp molt fort al cap i com a conseqüència se'm va fer un _____ enorme a la part esquerra del crani i una _____ impressionant en la part dels ulls i el nas.
- b) El gatet estava molt alterat pel dolor que li produïen les _____. Se li van fer _____ de sang i em va deixar les mans plenes d'_____ de les seues ungles.

- c) Quan em vaig assabentar de la notícia em va agafar una _____ que va fer que, de la suor, la pell del coll se m'omplís de _____. I clar tenia una _____ que no parava de gratar-me.
- d) Si menges moltes ametles verdes, se't farà _____.
- e) Va caminar tant que els dits dels peus se li van omplir de _____. Després es va fer una _____ en el peu dret i li van diagnosticar repòs per curar-se l'_____.
- f) La veritat és que ma mare necessita anar al podòleg: el _____ del peu dret no la deixa fer una passa i, per acabar-ho d'adobar, s'ha contagiada de _____ en la dutxa del gimnàs.
- g) Si el xiquet té _____ i _____ li haurà de donar un _____ per baixar-li la temperatura corporal.
- h) Li agradaven tant les figues verdes que va agafar un _____.
- i) La majoria de persones passen la _____ quan són menuts.
- j) Si no es pren peix en abundància o, almenys sal amb iode, es té el risc de desenvolupar una malaltia que es diu _____.
- k) Si passes molt de fred, és fàcil que t'isquen _____ als dits dels peus.
- l) Els símptomes d'una indigestió solen ser _____ a l'estomac i _____, és a dir, ganes de vomitar.
- m) La _____ és una malaltia que ja està eradicada però, a principis del segle XX, encara n'hi havia epidèmies molt greus, que produïen una gran mortaldat.
- n) La falta de fibra en l'alimentació produeix _____.
- o) Si t'ha sortit un _____ a l'ull vés en compte, que diuen que és contagiós!
- p) Si té molt de mal, és normal que el malalt emeta _____ de dolor.
- q) A conseqüència del bac, es va fer un _____ al costat de l'ull, d'on li brollava la sang a qualls.
- r) Però va arribar a tenir un _____, és a dir, va perdre la consciència?
- s) Eixa malaltia del fetge que fa que et faces pàl·lid i groc es diu l'_____.
- t) Diuen que un bon remei per a llevar el _____ és donar un ensurt a qui el pateix en eixe moment.
- u) A l'hivern, sempre hi ha _____ o epidèmia de grip.

agror, acalorades, arrapada, bambolla, blaüra, bony, borradura, calfred, coàgul o quall, coentor, desmai, enfit, esquinc, calentura, fong, galindó, girada, goll, aliacrà, llaga (nafra), mussol, agonia (nàusees), pallola, pantaix, passa, pigota, prunyó, restrenyiment, retorçó, xanglot/singlot, xarop, trau

34. En aquest camp semàntic trobem moltes paraules que fan referència a malalties que es formen amb la terminació *ia*: *aerofàgia, al·lèrgia, anèmia, arítmia, càries, neumònia*... Fixa't en l'ortografia i en la pronúncia i contesta: En què es diferencien respecte del castellà?

35. Fes una pràctica de lectura en veu alta d'aquests mots i pronuncia'ls accentuant correctament.

36. Les paraules següents també es diferencien, per l'accentuació o pel gènere, del castellà. Posa a la graella l'equivalent en castellà:

L'èczema

La tremolor

La síndrome

L'avortament

37. Escriu un petit text on apareguen aquests mots.

38. Frases fetes i refranys.

La saviesa popular ha popularitzat refranys i frases fetes que palesen la visió que els nostres parlants tenen de la salut i de la malaltia. Llig els refranys següents i reflexiona sobre l'estil de vida que defenen per mantenir la salut. Creus que coincideix amb l'esperit de la dieta mediterrània? Per què?

- a) Al mal, fer-li bona cara
- b) Qui canta els mals espanta
- c) El dinar reposat, el sopar passejat
- d) La carn fa carn i el vi fa sang
- e) Massa dormir, porta el morir
- f) Menjar en dejú una poma, salut dóna
- g) La migranya, dormint s'apanya
- h) Per beure, aigua, que fa la vista clara
- i) El que no mata engreixa
- j) Val més prevenir que curar
- k) Per al darrer mal, cap metge no hi val



39. Les frases fetes mostren la forma peculiar i característica de la nostra llengua d'explicar una visió del món. Aquestes que tens a continuació reflecteixen símptomes de malaltia, defectes físics i conseqüències físiques de traumatismes o d'estats d'ànim. Llig-les, explica què volen dir i classifica-les en la graella:

- a) fer-se morat
- b) traure el o la fel
- c) traure els cabells verds
- d) patir un atac de feridura
- e) quedar-se més gelat que un ou que sua
- f) fer tresull
- g) estar rebentat/ estar baldat
- h) estar roig com una tomaca/titot
- i) estar unflat com una xinxa
- j) estar groc com l'aliacrà
- k) estar blanc com la paret
- l) estar escanyat
- m) semblar un eccehomo
- n) rebotar com una cigala
- o) estar marejat com un poll
- p) pegar o fer voltes el cap
- q) quedar-se en pell i ossos

Símptomes de malaltia o malestar	Defectes físics	Conseqüències físiques de traumatismes	Conseqüències físiques d'estats d'ànim
<i>Pegar o fer voltes el cap</i>			

1. Identifica la funció comunicativa de les frases següents.
 - a) No estic d'acord amb la data de l'examen que heu aprovat vosaltres.
 - b) Veniu cap ací i asseieu-vos prop de la finestra!
 - c) Ja ho diu el refrany: «A la taula i al llit al primer crit».
 - d) Aquell paio és una bona peça, quan no fa de xoriço fa de camell.
 - e) En l'àmbit acadèmic la pràctica del comentari de text és una activitat d'anàlisi i de síntesi d'un text (oral o escrit) elaborat intencionadament per un emissor i que sol respondre a una organització que té en compte les propietats textuais de l'adequació (el context de producció), la coherència (o organització de les idees) i la cohesió (o construcció sintàctica); a més, ha de respectar les normes gramaticals i ha de tenir un estil (o forma personal de l'autor).

2. Justifica l'afirmació següent en un text de 150 paraules: «La llengua és un instrument de comunicació i de comprensió del món». Cal que faces servir exemples concrets.

3. Quines són les característiques essencials de la literatura dels trobadors?

4. Repassa i classifica en la graella següent temes i trets de la poesia ausiasmarquià, segons representen tradició o modernitat literària:

temes i trets	tradició	modernitat

5. Acaba d'omplir aquesta graella amb les dades concretes que es desprenen de la informació i dels exercicis anteriors:

Característiques innovadores en la figura i en l'obra de Joan Roís de Corella	
Escriptor polifacètic	
Introducció dels models renaixentistes	
Ús de recursos teatrals	
Concepció terapèutica de la literatura	
Estil llatinitzant	

6. Estàs d'acord amb aquesta asseveració: «Les paraules són magatzems de l'experiència cultural de cada societat»? Per què hi estàs d'acord?

7. Escolta les expressions següents:
 - a) ESCRIU-LES. Subratlla la paraula que continga una o oberta ([ɔ]):
 - b) ESCRIU-LES. Subratlla la paraula que continga una e oberta ([ɛ]):

8. Busca al text inicial cinc mots derivats i analitza'ls morfològicament.

9. Classifica els mots següents entre compostos i derivats. Alerta que n'hi ha que són primitius. N'has trobat algun que estiga format per composició i per derivació simultàniament? Quin?

- | | |
|------------------|----------------|
| a) negror | f) comptagotes |
| b) busca-raons | g) regidor |
| c) camiseria | h) artista |
| d) parallamps | i) menjador |
| e) vicepresident | j) lleixiu |



10. Indica el mecanisme de formació de mots que s'ha fet servir en mots següents:

- | | |
|--------------|-----------------------|
| a) empolegar | e) xiruca |
| b) Cesc | f) sopar (substantiu) |
| c) ESO | g) teixidor |
| d) làser | h) enterramorts |

11. Subratlla el nucli d'aquests sintagmes i indica el tipus de sintagma que és segons la categoria gramatical del nucli.

Ex.: Donava regals a tothom: sintagma verbal

- a) [molt tranquil·lament]
- b) [tots els amics de mon fill]
- c) [extremadament fàcil de fer]
- d) [fique el llibre en el calaix]
- e) [molt amable]
- f) [contra tot tipus d'opinió]
- g) [no plou gens]

12. Separa els especificadors i els complements dels sintagmes de l'activitat anterior.

13. Digues si els complements verbals subratllats són regits o adjunts.

- a) Ha estudiat durant molt de temps
- b) Neva cada dia
- c) Prescindeix de l'informe
- d) Mossegava amb força
- e) Faré el dinar
- f) Talla el pa amb ganivet ara mateix
- g) Anava a la platja cada diumenge amb molt de gust



14. Construeix oracions en les quals apareguen les frases fetes següents:

- a) fer-se morat
- b) traure la fel
- c) traure els cabells verds
- d) estar rebentat/ estar baldat
- e) estar roig com una tomaca

15. Defineix els termes següents del camp semàntic de la salut i de les malalties:

- | | |
|------------|-----------|
| a) galindó | d) prunyó |
| b) enfit | e) goll |
| c) blaüra | |